

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВА
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування

ДОПУЩЕНО до захисту

ДОПУЩЕНО до захисту

Декан _____ А.В. Москаленко
(підпис) ініціали і прізвище

«_____» _____ 2024 р.

Завідувачка кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування

_____ Ю.М. Сагачко
підпис ініціали і прізвище

«_____» _____ 2024 р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»

Спеціальність 073 «Менеджмент»

ОПП Менеджмент

на тему: «ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ
ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ»
«Effective management and optimization of sunflower production at the
enterprise»

Виконав:

Здобувач першого (бакалаврського) рівня ВО

_____ Хоменко І.Ю.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Науковий керівник: _____ к. е. н., доцент Богомолова К.С.
(підпис) (наук. ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Нормоконтроль : _____ к.е.н., доцент Ткаченко О.П.
(підпис)

Харків – 2024 р.

Державний біотехнологічний університет
Факультет менеджменту, адміністрування та права
Кафедра менеджменту, бізнесу і адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувачка кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування**
_____ **Сагачко Ю.М.**

“15” березня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

*першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 073 «Менеджмент»*

ОПП Менеджмент

Хоменко Івану Юрійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Ефективне управління та оптимізація виробництва соняшнику на підприємстві»

керівник роботи к.е.н., доцент Богомоллова К.С.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “01” березня 2024 року № 02-02/244

2. Строк подання студентом роботи “01” червня 2024 року.

3. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (назви розділів)

1. Теоретичні аспекти та тенденції розвитку управління та виробництва технічних культур

2. Аналіз виробництва соняшнику на підприємстві та його майбутні перспективи

3. Дата видачі завдання “15” березня 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Теоретико-методичний розділ	22.04.24	виконано
2.	Дослідницько-аналітичний розділ	20.05.24	виконано
	Висновки та пропозиції, вступ	30.05.24	виконано

Завдання підготувала

науковий керівник

**Завдання одержав
здобувачка**

(підпис)

(підпис)

Богомоллова К.С.
(прізвище та ініціали)

Хоменко І.Ю.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ
Кваліфікаційної роботи
Хоменко Іван Юрійович
На тему «Ефективне управління та оптимізація виробництва
соняшнику на підприємстві»
Науковий керівник: к.е.н., доцент Богомолів К.С.

Кваліфікаційна робота: 70 с., 17 табл., 4 рис., 57 джерел інформації.

Мета дослідження: розробка стратегій для ефективного управління та оптимізації виробництва соняшнику на підприємстві з метою підвищення його продуктивності та конкурентоспроможності. Об'єкт дослідження: виробництво соняшнику на підприємстві.

Предмет дослідження: процеси управління виробництвом соняшнику, включаючи планування виробництва, вибір технологій та обладнання, оптимізацію робочих процесів, контроль якості продукції та управління витратами.

Науковою новизною даного дослідження є: аналіз сучасних технологій вирощування соняшнику та їхнє впровадження в конкретних умовах підприємства з урахуванням його особливостей та ресурсів; розробка інноваційних стратегій управління та оптимізації виробництва соняшнику, спрямованих на підвищення продуктивності та зниження витрат.

Досліджено основні поняття, такі як стратегічне планування, оптимізація виробництва та контроль якості, які є важливими для формування ефективної стратегії розвитку соняшникового господарства. Для досягнення оптимальних результатів необхідно вдосконалювати технологічні процеси, використовувати сучасні методи вирощування, а також впроваджувати ефективні системи управління ресурсами та персоналом. Оптимізація виробництва соняшнику може призвести до збільшення врожайності, зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку. Досягнення цих цілей вимагає комплексного підходу та постійного аналізу результатів для подальшого вдосконалення.

Ключові слова: соняшник, оптимізація, виробництво, технологія, управління, сільське господарство.

ABSTRACT
Qualification work
Khomenko Ivan Yuriyovich
On the topic "Effective management and optimization of sunflower
production at the enterprise"
Scientific supervisor: Doctor of Economics, Associate Professor
Bogomolov K.S.

Qualification work: 70 pages, 17 tables, 4 figures, 57 sources of information.

The purpose of the study: development of strategies for effective management and optimization of sunflower production at the enterprise in order to increase its productivity and competitiveness. Research object: sunflower production at the enterprise.

Research subject: sunflower production management processes, including production planning, technology and equipment selection, work process optimization, product quality control, and cost management.

The scientific novelty of this study is: the analysis of modern sunflower cultivation technologies and their implementation in the specific conditions of the enterprise, taking into account its features and resources; development of innovative management strategies and optimization of sunflower production aimed at increasing productivity and reducing costs.

Basic concepts, such as strategic planning, production optimization and quality control, which are important for the formation of an effective strategy for the development of sunflower farming, have been studied. In order to achieve optimal results, it is necessary to improve technological processes, use modern methods of cultivation, as well as implement effective resource and personnel management systems. Optimizing sunflower production can lead to increased yields, lower costs, and increased competitiveness of the enterprise on the market. Achieving these goals requires a comprehensive approach and constant analysis of results for further improvement.

Key words: sunflower, optimization, production, technology, management, agriculture.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти та тенденції розвитку управління та виробництва технічних культур	9
1.1. Визначення основних понять управління та організації розвитку виробництва соняшника	9
1.2. Особливості та сучасний стан регіонального виробництва соняшнику	14
1.3. Аналіз сучасних технологій та методів оптимізації виробництва соняшнику	20
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. Аналіз виробництва соняшнику на підприємстві та його майбутні перспективи	26
2.1. Оцінка можливостей виробництва та аналіз продуктивності вирощування соняшнику на підприємстві	26
2.2. Шляхи оптимізації організаційного управління на підприємстві	47
2.3. Прогнози щодо подальшого розвитку виробництва соняшнику на даному підприємстві	52
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Україна завжди була відома як аграрна країна з багатим природним потенціалом, тобто понад 55% території України займає орна земля, з якої 66% вкриті «чорноземом», тобто чорноземом, який є найродючішим ґрунтом у світі і прибутки від сприятливих кліматичних умов для посадки. Актуальність ефективного управління та оптимізації виробництва соняшнику на сучасних підприємствах визначається низкою факторів. По-перше, зростання конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції, зокрема соняшникової олії, вимагає від підприємств вдосконалення виробничих процесів та зниження витрат для забезпечення конкурентоспроможності. По-друге, зміни кліматичних умов, включаючи зростання температур і зміни у розподілі опадів, створюють нові виклики для виробництва соняшнику, що потребує пошуку ефективних методів адаптації та оптимізації процесів. Таким чином, дослідження з питань управління та оптимізації виробництва соняшнику на підприємствах є актуальним і необхідним для підтримки стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору.

Мета дослідження: розробка стратегій для ефективного управління та оптимізації виробництва соняшнику на підприємстві з метою підвищення його продуктивності та конкурентоспроможності.

Мета дослідження обумовила постановку і шляхи вирішення наступних **завдань**: вивчення сучасних технологій та методів вирощування соняшнику; наліз ефективності виробничих процесів на підприємстві; визначення недоліків та резервів для покращення виробництва; розробка рекомендацій з оптимізації виробництва та управління ним; впровадження стратегій та контроль їх ефективності для досягнення поставлених цілей.

Об'єкт дослідження: виробництво соняшнику на підприємстві.

Предмет дослідження: процеси управління виробництвом соняшнику, включаючи планування виробництва, вибір технологій та обладнання, оптимізацію робочих процесів, контроль якості продукції та управління витратами.

Для дослідження ефективного управління та оптимізації виробництва сояшнику на підприємстві можна використовувати різноманітні методи, включаючи: аналіз виробничих процесів: дослідження та оцінка всіх етапів виробництва сояшнику, включаючи вибір сортів, посів, догляд, збір та обробку врожаю; системний аналіз: вивчення взаємозв'язків між різними елементами виробництва, включаючи вплив погодних умов, технологічних параметрів, фінансових показників та управлінських рішень на продуктивність та якість сояшнику; економічний аналіз: Оцінка витрат та прибутків від виробництва сояшнику, враховуючи всі витрати на вирощування, збір та обробку врожаю; соціологічні дослідження: Вивчення впливу соціальних та культурних факторів на виробництво сояшнику, включаючи робочу силу, соціальні стандарти та споживчі уподобання.

Для отримання інформації щодо ефективного управління та оптимізації виробництва сояшнику на підприємстві можна скористатися наступними джерелами: наукові журнали та статті: Вони містять результати досліджень та публікації вчених з питань виробництва сояшнику, управління агробізнесом та оптимізації процесів; наукові конференції та семінари: Участь у подібних заходах надає можливість ознайомитися з останніми тенденціями та дослідженнями у галузі сояшникового виробництва; книги та підручники з сільськогосподарської технології: Вони можуть містити інформацію про оптимальні методи вирощування сояшнику та підходи до управління сояшниковим господарством; інтернет-ресурси та бази даних: Існують онлайн-платформи, де можна знайти наукові дослідження, статистичні дані, а також поради та рекомендації фахівців з аграрної сфери; консультації фахівців та практиків: Взаємодія з агрономами, виробниками сояшnikової продукції та іншими фахівцями може надати цінний досвід та практичні поради з управління виробництвом сояшнику.

Практична значущість ефективного управління та оптимізації виробництва сояшнику на підприємстві полягає в забезпеченні стійкості та прибутковості агробізнесу. Оптимізація виробництва дозволяє знизити

витрати на вирощування соняшнику, підвищити його врожайність та якість, а також підвищити конкурентоспроможність підприємства на ринку. Ефективне управління допомагає вчасно реагувати на зміни в економічному та природному середовищі, забезпечуючи стабільне виробництво та збільшення прибутковості соняшникового господарства. Крім того, оптимізація процесів може сприяти зменшенню впливу на навколишнє середовище та підвищенню сталості агроєкосистеми.

Обсяг роботи. Кваліфікаційну роботу виконано в обсязі 70 сторінок, з викладенням 17 таблиць та 4 рисунків і 57 літературних джерел.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження була представлена на VIII Міжнародній науково-практичній конференції "Управління розвитком соціально-економічних систем", яка відбулася 21-22 березня 2024 року у м. Харкові.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ТА ВИРОБНИЦТВА ТЕХНІЧНИХ КУЛЬТУР

1.1. Визначення основних понять управління та організації розвитку виробництва соняшника

Дослідження виробництва соняшнику з точки зору економічного, соціального та екологічного аспектів за останнє десятиліття знайшли широке відображення в українській та зарубіжній літературі.

Управлінська діяльність бере свій початок з виникненням суспільства і є предметом досліджень психологів, економістів, фахівців з державного управління та менеджменту. Тому в науковій літературі термін «управління» розглядається в контексті різних наук, що є свідченням складності, багатогранності цього поняття, яке стосується всіх сфер суспільного життя.

Управління – це сукупність засобів, форм і методів цілеспрямованого впливу на певний об'єкт з метою досягнути конкретні цілі [45, с. 104]. Ефективне керівництво, яке гарантує далекосяжний, інноваційний розвиток та стратегічний успіх [46, с. 20]. Результативне керівництво, котре дає

можливість тимчасово реалізовувати короткострокові цілі. Базою управління є формулювання ефективності її діяльності. Оцінка ефективності базується на основі цілісних методологічних принципів визначення ефективності діяльності.

Економічні питання виробництва насіння соняшнику досліджували Чехов та Чехова, де оцінено ефективність виробництва насіння соняшнику [52]. Зроблено висновок, що вирощування насіння соняшнику в Україні є економічно вигідним для підприємств. При цьому нижча собівартість при найвищій ціні порівняно з іншими олійними культурами пояснює популярність насіння соняшнику та щорічне зростання його виробництва.

Особливість сільськогосподарського виробництва полягає в прямій залежності від природно-кліматичних умов, біологічних властивостей культур та політики переробних і збутових підприємств, що суттєво впливає на його ефективність. Авторами запропоновано структурно-логічну модель ефективного функціонування підприємств виробників соняшnikової продукції (рис. 1.1.) [47].

Рис. 1.1. Структурно-логічна модель ефективного функціонування підприємств виробників соняшникової продукції

Система організаційно-економічних факторів має забезпечувати розширене відтворення. Сукупність технологічних факторів дасть можливість забезпечити необхідний обсяг виробництва, потрібну кількість продукції, що відповідатиме стандартам якості, при найменших витратах ресурсів на основі науково обґрунтованих систем виробництва насіння соняшнику та раціонального використання землі. Екологічні фактори спрямовані на попередження збитків, які виникають внаслідок руйнівної дії природних явищ та діяльності людини. Соціальні фактори відображають реалізацію соціальних інтересів особистості, колективу і являють собою сукупність соціальних

складових виробництва і відтворення робочої сили, інфраструктури, навколишнього середовища з відповідним забезпеченням.

Основною олійною культурою, що вирощується в Україні є соняшник. У складі всіх олійних культур він займає 70% посівної площі і 85% валового збору. У державних закупівлях насіння олійних культур його питома вага досягає 96%. У валовому виробництві олії 98% припадає на соняшникову. У нашій державі з насіння соняшнику виробляється приблизно дві третини всієї рослинної олії. Соняшникова олія має важливе народногосподарське значення. Її споживають як цінний харчовий продукт у натуральному вигляді, широко використовують у харчовій, лакофарбовій, парфумерній та інших галузях промисловості для виробництва маргарину, оліфи, мила тощо. Тому соняшник – одна з прибуткових культур України з найвищим рівнем рентабельності серед сільськогосподарських культур.

Питання стану та проблем функціонування галузі виробництва соняшнику, пошуку ефективних шляхів її розвитку, перспектив розвитку в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності досліджувалися в наукових працях таких учених: О. Маслака, С. Кучеренко, В. Гончарова, А. Барбашіна, Н. Олександрова та ін. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва соняшника займаються зокрема і такі вітчизняні науковці, як: І. Лукінов, М. Гладій, Л. Євчук, О.Шайко [38], Л. Лопотан [24], Л. Бахчиванжи [4], В. Федоряка [35], А.Бритвенко [9], Ю. Бабенко, О. Воронянська, І. Кованець [22], С. Кучеренко, П. Макаренко, М. Хорунжий, Л. Чернюк, О. Шпичак.

На сьогоднішній день соняшник є однією з найприбутковіших сільськогосподарських культур України. Саме тому спостерігаємо високу насиченість сівозмін цією культурою у південних та південно-східних областях. Нехтування технологіями підготовки ґрунту, посіву, догляду за посівами призводять до накопичення в полях, особливо там, де немає сівозміни, великої кількості збудників хвороб, шкідників та шкодочинної рослинності. Тому актуальним залишається питання пошуку шляхів

подальшого підвищення врожайності соняшника. До складових, які дозволять і надалі підвищувати валові збори насіння можна віднести такі фактори:

Аналіз поточних виробничих процесів

Розуміння виробничих процесів є першим кроком до оптимізації. Детальний аналіз процесів дозволяє виявити слабкі місця, неефективність і області, які мають потенціал для покращення. Ця оцінка закладає основу для впровадження цільової оптимізації виробництва соняшникової олії.

Використання автоматизації та інтернету речей (IoT)

Технології автоматизації та Інтернету речей зробили революцію в промислових секторах, і олійно-жирова промисловість не стала винятком. Інтеграція датчиків, розумних пристроїв і систем автоматизації у процес олійного виробництва:

- покращує моніторинг у реальному часі;
- полегшує збір даних.

Це сприяє швидшому прийняттю рішень, зменшує людські помилки та підвищує економічну ефективність підприємства. Наприклад, автоматизований контроль температури, тиску та розподілу насіння може забезпечити постійну якість продукції, а керування ланцюгом постачання за допомогою IoT може зменшити затримки.

Оптимізація робочих процесів та ресурсів

Ефективний розподіл ресурсів є важливим для успішного виробництва рослинної олії. Оптимальне планування завдань, належне використання сировини та ефективне управління енергією можуть значно вплинути на кінцевий продукт та його конкурентоспроможність на ринку. Цифрові інструменти, такі як розширене програмне забезпечення для планування та системи управління ресурсами, можуть допомогти визначити найбільш ефективне використання ресурсів на олійному заводі.

Удосконалення технологічних схем та обладнання

Модернізація обладнання та перегляд технологічних схем можуть вивести ефективність виробничого процесу на новий рівень. Інвестиції у

найсучасніше обладнання пришвидшать виробничі цикли, скоротять час простою та підвищать якість продукції. Технологічні досягнення, такі як ефективні системи фільтрації або вдосконалені методи екстракції, можуть призвести до підвищення виходу соняшникової олії.

Стандартизація та контроль якості

Стандартизація процесів забезпечує послідовність і зрозумілість у виготовленні рослинної олії. Впровадження стандартизованих протоколів не тільки покращує якість продукції, але й зменшує ймовірність помилок. Заходи контролю якості, такі як регулярне лабораторне тестування, забезпечують необхідний зворотний зв'язок для коригування процесів, гарантуючи, що кінцеві продукти відповідають бажаним специфікаціям.

Розвиток кадрів для впровадження нових технологій

Впровадження нових технологій вимагає кваліфікованого персоналу, який вміє працювати із сучасним обладнанням. Інвестиції у розвиток персоналу можливий через навчальні програми, семінари та стажування. Такі програми гарантують, що співробітники можуть ефективно використовувати нові технології.

Оптимізація виробничих процесів в олійно-жировому комплексі є багатогранною справою, яка вимагає цілісного підходу. Завдяки ретельному аналізу, застосуванню автоматизації, ефективному розподілу ресурсів, модернізації обладнання та розвитку персоналу галузь може досягти підвищеної ефективності та покращити якість продукції. Оскільки технології продовжують розвиватися, олійно-жирова промисловість в Україні також поступово змінюється. Застосування цих стратегій приносить користь не тільки окремим компаніям, але й сприяє зростанню галузі в цілому, затребуваності української продукції на міжнародному ринку [55].

1.2. Особливості та сучасний стан регіонального виробництва соняшнику

Соняшник є однією з основних олійних культур в Україні. Виробництво зосереджено переважно в Південному та Східному регіонах. Завдяки вигідному поєднанню високої ціни, відносно низької собівартості продукції та традиційно високого попиту насіння соняшнику стало однією з найрентабельніших культур. Його висока рентабельність вирощування сприяла значному збільшенню посівних площ, починаючи з кінця 1990-х років [50]. Багато українських фермерів і підприємств відмовилися від традиційної сівозміни, рекомендованої аграрними чиновниками. Така тенденція зумовлена технологічним прогресом у вирощуванні соняшнику та його високою рентабельністю. З точки зору економічної ефективності за показниками олійні перевищують інші сільськогосподарські культури. За даними Інституту олійних культур, нові виклики, які постали перед сільським господарством, пов'язані з бойовими діями в регіоні [51].

Таким чином, недоотриманий урожай сільськогосподарських культур оцінюється в 9,6 млрд доларів. Найбільш суттєве зниження прогнозованого врожаю 2022 року стосується виробництва пшениці (зменшення на 33% порівняно з базовим сценарієм), соняшник (32%) та ячмінь (31%), оскільки значна частина виробництва цих культур знаходиться безпосередньо в регіонах, які постраждали від бойових дій.

Одним із наслідків бойових дій в регіоні є зниження цін виробників на експортоорієнтовані товари. Через блокаду портів, Україна зіткнулася з перенасиченням внутрішнього ринку та майже вчетверократним подорожчанням експортної логістики. Це призвело до 30% падіння цін всередині країни, внаслідок чого сільськогосподарські підприємства втратили 11,9 млрд. дол. [8, 23].

Дослідження ринку цієї культури проаналізовано з огляду на зростання зв'язку українського та світового ринків соняшникової олії [32]. Було зазначено, що між українським та європейським ринками спостерігається висока цінова трансмісія, однак, навпаки, нижча цінова трансмісія спостерігалася між ринками України та США.

Namulczuk et al (2021) у своїй публікації оцінили тісноту інтеграції українського ринку соняшникової олії з європейським ринком у різні часові рамки [5]. Механізм ціноутворення, кон'юнктура аналізу ціноутворення представлені в дослідженнях Шпичака (2012), Боднара (2015), Макарчука та Куца (2022) [6, 53, 21].

Сільськогосподарські культури, які вирощуються в Україні, представлені такими основними групами: зернові та зернобобові культури; технічні культури; картоплі, овочевих і гарбузових культур і кормових культур. З 1990 по 2020 рр. можна спостерігати зміну розмірів посівних площ посівів та їх структура (табл. 1.1). Сільськогосподарські товаровиробники всіх форм власності збільшили посіви зернових і технічних культур, скоротили посівні площі картоплі, овочів і кормових культур.

Таблиця 1.1

Посівна площа сільськогосподарських культур та її структура в Україні,
тис. га [13]

Площа посівів	1990	2000	2010	2020	2020 у % до 1990
Вся посівна площа	32,406	27,173	26,952	28,147	86.9
Зернові та зернобобові культури	14,583	13,646	15,090	15,392	105.6
Технічні культури	3,751	4,187	7,296	9,224	245.9
Картопля, овочі та гарбузові культури	2,073	2,277	1,967	1,854	89.4
Кормові культури	11,999	7,063	2,599	1,677	13.9

При цьому найбільш істотно зросли посівні площі під технічними культурами, тобто з 3751 тис. га (12% від загальної посівної площі) у 1990 році до 9224 тис. га (33%) у 2020 році.

У свою чергу, динаміка змін у структурі посівних площ технічних культур має її посівні особливості, зокрема розширення посівів соняшнику, сої та ріпаку та зменшення площ посівів цукрових буряків та інших технічних культур (льон, коноплі, тютюн, хміль); Основною культурою в структурі посівних площ технічних рослин в Україні залишається соняшник, частка якого зросла з 44% у 1990 р. до 70% у 2020 р. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Посівна площа технічних культур та її структура в Україні, тис. га

Площа посівів	1990	2000	2010	2020	2020 у % до 1990
Вся посівна площа	3,751	4,187	7,296	9,224	245.9
Цукровий буряк	1,607	856	501	220	13.7
Соняшник	1,636	2,943	4,572	6,457	394.7
Соя	93	65	1,076	1,351	1,452
Ріпак	90	214	907	1,127	1,252
Інші культури	325	109	240	69	21.2

На рівні виробника вибір культур визначався різними факторами. Як показують дослідження, така зміна співвідношення посівів технічних культур зумовлена насамперед економічними факторами, а саме зростанням попиту на соняшник, сою та ріпак як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також достатньо високим рівнем цін на продукцію протягом аналізованого періоду.

Зростання обсягів вирощування соняшнику потребує подальшого аналізу тенденцій виробництва насіння соняшнику в різних регіонах України з урахуванням каналів реалізації насіння та наявних потужностей для його зберігання та переробки. Важливо також оцінювати наслідки насінництва соняшнику не лише з точки зору економічних результатів, а й агротехнічних вимог та принципів сталого розвитку сільського господарства. На рис. 1.2

проаналізовано динаміку виробництва насіння соняшнику та рівень урожайності за останні тридцять років 1990-2020 рр.

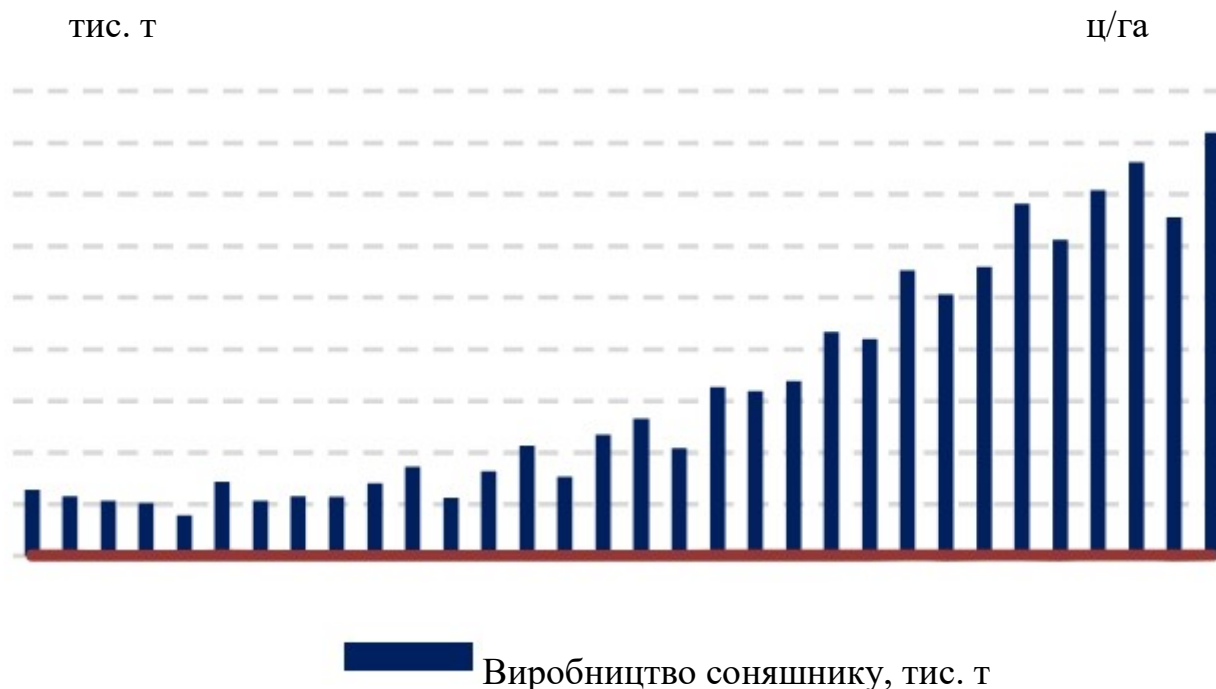

Рис. 1.2 Динаміка виробництва та врожайності насіння соняшнику в Україні за 1990-2020 рр.

З рис. 1.2 можна виділити два умовних періоди: перший – це період пострадянського розвитку, який тривав до 2000 р., коли спостерігалось падіння валового доходу або його коливання. Рівень виробництва визначався в основному природно-кліматичними умовами, оскільки підприємства мали певний дефіцит матеріально-технічного забезпечення виробництва та фінансових ресурсів. Другий період з 2000 року став етапом активного нарощування обсягів виробництва. Загальне виробництво соняшнику зросло в 4,7 рази (з 3457 тис. т у 2000 р. до 16392 тис. т у 2021 р.) при збільшенні середньої врожайності на 42 % [13]. За останні роки змінилася бізнес-модель, яка була спрямована на підвищення інтенсивності технологій та їх ефективності, тобто все більшу роль стали відігравати якісне насіння, добрива, пестициди, сучасні технології, техніка та обладнання.

Для України характерна регіональна спеціалізація з вирощування олійних культур. Господарства Степової зони традиційно спеціалізувалися на вирощуванні соняшнику, як показано на рис. 1.3.

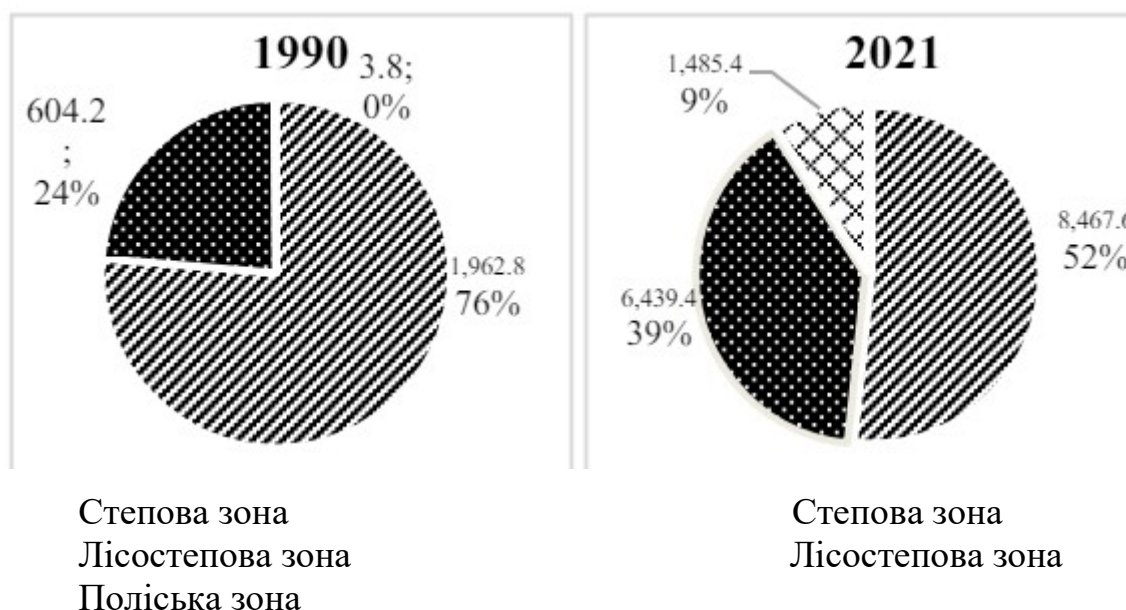

Рис. 1.3. Виробництво соняшнику в Україні за природно-кліматичними зонами [13]

Як показано на рис. 1.3, їх частка в загальному зборі врожаю в 1990 р. становила 76%, зокрема сільськогосподарські підприємства Дніпропетровської області (12%), Донецької (11,8%), Запорізької (11,1%), Кіровоградської (9,8%) області.), Одеській (9,2%), Миколаївській (8,6%) та Луганській (8,5%). Серед господарств зони Лісостепу найбільше соняшнику виростили у Харкові (9,6%) та Полтавській (6,8%) обл. За аналізований період можна спостерігати, що площі виробництва соняшнику значно розширилися. У 2021 році 52% врожаю зібрано с.-г підприємств зони Степу, 39% — Лісостепу, 9% — Полісся. Частка Кіровоградської області у формуванні валового збору соняшнику у 2021 році склала відповідно 9,7%, Дніпропетровської 8,6%; Миколаїв 7,1%; Запорізька 6,5%; Одеса 5,9%; Луганська 4,9%; Донецька 4,8% і Херсонська 4,1%.

Серед регіонів зони Лісостепу найбільше соняшнику зібрано в таких областях: Харківській (8,7%); Полтава (6,1%), Вінниця (6%); Черкаська (4,9%); Сумська (4,8%). Популяризація вирощування соняшнику в центральних та північних регіонах України певною мірою пояснюється кліматичними змінами, а саме, господарства сходу та півдня через посушливі погодні умови останнього десятиліття спостерігають негативний вплив не лише на врожайність, а й на вміст олії в насінні [38].

Існує маса проблем, які мають вагомий вплив на економіку виробництва олійних культур (а відтак, і переробної галузі), зокрема, це наявна структура посівних площ під олійними.

Олійно-жирова промисловість — найбільший експортер серед галузей харчової промисловості.

для задоволення споживчого ринку.

Рис. 1.4. Роль олійно-жирового комплексу в економіці України [12]

Таким чином, однією з важливих економічних умов функціонування ринку насіння соняшнику і продуктів його переробки є ґрунтовне освоєння та

дотримання принципів і вимог зовнішньоекономічної торгівлі, вдосконалення системи реалізації насіння соняшнику та продуктів його переробки як продукції, що займає суттєве місце у надходженні валюти в Україну, завдяки високій кон'юктурі на ринку аграрно-продовольчої продукції та має тенденцію до підвищення. Ефективний розвиток олієжирового підкомплексу та підвищення його конкурентоспроможності можливий в результаті досягнення високої якості насіння соняшнику, підвищення рівня врожайності культури, за умови переведення галузі на інтенсивний шлях розвитку, докорінного зміцнення ресурсної бази та забезпечення застосування прогресивної технології, поліпшення культури землеробства й проведення повного циклу технологічних операцій у визначені строки.

1.3. Аналіз сучасних технологій та методів оптимізації виробництва соняшнику

В контексті оголошеного стратегічного курсу України на Європейську інтеграцію актуальним є оцінка можливих наслідків для вітчизняного АПК в результаті створення зони вільної торгівлі між нашою державою та ЄС, а також прогноз кінцевих результатів реалізації інших першочергових кроків, спрямованих на набуття повноправного членства України в ЄС. З огляду на це, надзвичайно корисним для всебічного вивчення може стати досвід країн Центральної та Східної Європи, які відносно недавно приєдналися до ЄС, а їх сільське господарство опинилось під впливом його Спільної аграрної політики (САП).

Аналіз досвіду країн ЄС у сфері розбудови системи вітчизняного АПК знайшов своє відображення в роботах таких вчених, як В. Андрійчук, О. Бородіна, С. Дем'яненко, В. Зіновчук, Т. Зінчук, К. Кваша, С. Кваша, Ю. Лопатинський, Т. Осташко, Б. Пасхавер, П. Саблук та ін. Проблемами

розвитку сільського господарства та системи зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією Республіки Польща, в тому числі, в контексті САП ЄС, займалися такі вітчизняні дослідники, як В. Борщевський, С. Бочаров, В. Власов, Н. Горін, Ю. Губені, О. Гуцаленко та ін. [14].

Успішний розвиток сільського господарства багатьох країн є однією з найважливіших задач, які стоять сьогодні перед світовою економікою. Донедавна вважалось, що основним фактором розвитку сільського господарства країни є кліматичні умови, природні ресурси та культура народу. Свого часу ця ідея знайшла підтвердження в багатьох країнах світу. Сьогодні існують яскраві приклади різкого зростання сільськогосподарського виробництва за рахунок інших факторів, до яких, в першу чергу, слід віднести науково-технічне забезпечення, інфраструктуру, інвестиції, створення умов для конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Ці фактори забезпечили великий економічний ефект при вирощуванні кукурудзи у Перу, пшениці у Чилі і Пакистані, бавовни у Бразилії.

Завдяки «зеленій революції», яка охопила значну кількість країн, що розвиваються, вдалося значно збільшити виробництво продуктів харчування. «Зелена революція» зумовила розповсюдження у сільському господарстві нових сортів продовольчих та технічних культур, що сприяло подвоєнню, а в деяких регіонах потроєнню врожайності ланів в багатьох країнах Південної Азії і Латинської Америки. Вирішальним досягненням «зеленої революції» є значне збільшення виробництва рису, який для 2,7 млрд. мешканців Азії є головним джерелом надходження калорій. Удосконалені сорти, такі як IR36, дають до трьох урожаїв на рік. Останні досягнення в біотехнології передбачають виведення сортів рису, які будуть давати по 13-15т зерна з 1 га, що перевершить існуючі максимальні врожаї на 60-80 % [4].

Вирощування соняшнику завжди було традиційною галуззю сільськогосподарського виробництва України і важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Соняшник належить до трійки найпоширеніших у світовому виробництві олійних культур та має значний

вплив на загальний олійний баланс. Обсяги виробництва соняшнику поступають таким олійним культурам, як соєві боби та ріпак.

Михайлов та ін. (2020) дослідили виробництво насіння соняшнику в Україні та його економічну та технічну ефективність, зокрема технічні засоби післязбиральної обробки насіння соняшнику; теоретичні питання виділення повітряних домішок; методологічні аспекти дослідження експериментальних пристроїв; лабораторні та польові результати роботи дослідних приладів і практичного застосування та оцінка їх ефективності [42].

Зв'язок технологічних процесів із природними біологічними процесами досліджували Ротару та Настасе (2014) [43]. Вони вважали, що ефективність застосування інтенсивних технологій має ґрунтуватися на технічних, економічних, енергетичних та екологічних критеріях. Soare and Chiurciu (2018) оцінили основні світові тенденції щодо виробництва та маркетингу насіння соняшнику [33]. Проаналізовано показники, що стосуються виробництва та реалізації насіння соняшнику, тобто посівних площ під соняшником; загальний темп виробництва насіння соняшнику; кількість добрив, використаних для виробництва соняшнику; середня урожайність насіння соняшнику з гектара; його споживання; імпорт і світовий експорт. Вони припустили, що в майбутньому очікується зростання посівних площ у всьому світі, а також збільшення виробництва насіння соняшнику.

Нині нові виклики для сільськогосподарських культур постали через війну в Україні. Багато вітчизняних та іноземних організацій оцінюють вплив та майбутні наслідки у вирощуванні, виробництві та реалізації сільськогосподарських культур в Україні. За оцінками деяких аграрних експертів, багато підприємств у цих умовах, зокрема агрокомпанія «Сингент», не будуть рости посіви пшениці через низьку ціну на зерно та дорогу логістику, а натомість збільшуватимуть частку олійних культур через їхню вищу ціну та менший вплив логістичний фактор.

Завдяки активному розвитку сільськогосподарського виробництва, нині Україна є одним із провідних світових агровиробників та експортерів олійних

культур на світовий ринок. У рейтингу світових експортерів Україна посіла перше місце за соняшниковою олією та соняшниковим шротом. У відсотковому вираженні український експорт соняшникової олії склав 34,7%, шроту – 39,8%. Український ріпак йде переважно на експорт (понад 90%), а у світовому експорті він становить 16,6%. Останнє десятиліття вирощували орні землі під сою. При цьому виробництво та експорт сої в Україні становить менше 1% світового виробництва та торгівлі.

Сьогодні у світовому сільському господарстві відбуваються великі зміни. Багато країн розпочали масштабні реформи по удосконаленню процесів виробництва продукції рослинництва. Впровадження нових гібридних сортів та сучасних технологій дозволило значно підвищити врожайність культур та збільшити виробництво рослинницької продукції. З часом на світові ринки зерна та іншої продукції рослинництва можуть вийти нові країни. Наприклад, В'єтнам, який у середині 80-х років був чистим імпортером рису, а в 1989 році став одним з найголовніших експортерів після Таїланду і США.

Вихід з аграрної кризи, яке переживає сільське господарство України, можливий через послідовне здійснення аграрної реформи, що включає широкий спектр заходів. Цими заходами має бути передбачено: виявлення та подолання причин, які призвели до кризи, а також створення умов для нормального економічного зростання сільського господарства України.

Щоб не допустити помилок при проведенні аграрної реформи в країні, важливо ґрунтовно вивчити та врахувати вже набутий досвід функціонування аграрного сектору в країнах з розвинутою ринковою економікою, які до функціонування існуючої системи ефективного ведення сільськогосподарського виробництва йшли не один десяток років. Умови ринкової економіки ще не є гарантом різкого зростання продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві, але вони є неодмінною основою для створення механізму задоволення інтересів товаровиробників, що в кінцевому підсумку сприяє ефективному функціонуванню аграрного сектора економіки [14].

Підвищення економічної ефективності вирощування і переробки, і як наслідок, функціонування повноцінного ринку технічних культур — це комплексна і багатовекторна проблема, успішне вирішення якої потребує певного часу, залучення інвестицій та можливе лише за умови поліпшення економічної ситуації в країні. Державна політика повинна спрямовуватись на забезпечення раціонального використання наявних економічних та природних ресурсів при формуванні ринку технічних культур та експортного потенціалу [44]. Розвиток вітчизняної економіки, в тому числі і ринку технічних культур, на даному етапі обмежується експортом сільськогосподарської сировини та мізерними обсягами готової продукції з доданою вартістю. Високотоварне виробництво експортоорієнтованих технічних культур, під якими стрімко розширювались площі, призвело до зубожіння населення, особливо сільського, в той час, як міжнародні трейдери отримували надійні прибутки завдячуючи українським землям. Тому уряд повинен розробляти та впроваджувати програми розвитку сімейних ферм, підтримувати малий і середній бізнес, тим самим формуючи в перспективі середній клас та віддаючи перевагу соціальному захисту населення країни.

Висновки до розділу 1

Визначення основних понять управління та організації розвитку виробництва соняшника дозволяє зрозуміти ключові аспекти процесу управління в цій галузі. Основні поняття, такі як стратегічне планування, оптимізація виробництва та контроль якості, є важливими для формування ефективної стратегії розвитку соняшникового господарства.

Ми прийшли до думки, що такі складові як запровадження високоврожайних гібридів, якісне насіння соняшника, профілактика та боротьба з хворобами та шкідниками, дотримання сівозміни, передпосівний обробіток ґрунту, сприятливі умови для сівби, оптимальна густота рослин та спосіб сівби, комплексна боротьба з бур'янами, оптимальний поживний режим,

своєчасне збирання врожаю соняшника дозволять і надалі підвищувати валові збори даної культури.

Аналіз сучасного стану регіонального виробництва соняшнику показує, що ця галузь зазнає значного розвитку та має потенціал для подальшого зростання. Однак існують певні виклики, такі як конкуренція на ринку та вплив негативних факторів на вирощування соняшнику. Агротехнічні вимоги не дозволяють вирощувати цю культуру у вузькоспеціалізованих господарствах. Рослини цієї культури дуже чутливі до всіх видів гербіцидів. Слід враховувати також вимоги щодо олії в залежності від мети її використання.

Аналіз сучасних технологій та методів оптимізації виробництва соняшнику вказує на наявність широкого спектру інноваційних підходів, що можуть покращити ефективність виробництва. Інтеграція сучасних технологій, таких як автоматизація процесів і використання високоякісних гібридів соняшнику, може допомогти підприємствам досягти більшого врожаю та покращити якість продукції.

Таким чином можна зробити висновок, що обсяг виробництва соняшнику є одним з основних показників, який характеризує його виробництво. Від його величини залежать обсяг реалізації продукції соняшнику, рівень його собівартості, сума прибутку, рівень його рентабельності, а також і стан господарства в цілому. Собівартість продукції є також важливим показником економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ЙОГО МАЙБУТНІ ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Оцінка можливостей виробництва та аналіз продуктивності вирощування соняшнику на підприємстві

З розвитком технологій та змінами в економічному середовищі, ефективне використання виробничих потенціалів стає ключовим фактором для підприємств, що займаються вирощуванням соняшнику. Ця оцінка дозволить не лише визначити поточний стан виробництва, але й з'ясувати можливості для подальшого розвитку та підвищення продуктивності, сприяючи збалансованому та стійкому росту підприємства

Приватне сільськогосподарське підприємство «Оазис» розташоване в с. Мурафа Богодухівського району Харківської області. Створено в результаті реорганізації СВК «Зоря» с. Червоний Прапор та с. Бідило 29 січня 2004 року після виходу Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» №1529\99 від 3 грудня 1999 р..

Метою діяльності підприємства є ведення товарного сільськогосподарського виробництва, підвищення продуктивності сільського господарства шляхом запровадження авангардних технологій, залучення інвестицій та кредитів, а також інші види господарської та комерційної діяльності, які не заборонені чинним законодавством України, з метою одержання прибутку по наслідках господарської діяльності. Основним напрямком діяльності ПСП «Оазис» є виробництво продукції рослинництва.

Ринок збуту: як на території України, так і за її межами.

Приватне сільськогосподарське підприємство «Оазис» розташоване у Північно – Західній лісостеповій частині Харківської області. Віддаль по автотрасі між обласним і районним центрами становить 96 км. Залізнична станція Водяна знаходиться за 23 км від Краснокутська. Відстань до обласного центру Харкова: залізницею – 67 км від ст. Водяна; шосейними дорогам – 96 км через с. Мерчик і 102 км через с. Козіївка. Загальна площа району згідно з обліком земель на 1 листопада 1980 р. становила 112,009 тис. га.

Клімат помірно – континентальний. Середньорічна температура + 6,7. Тривалість без морозного періоду з температурою вище 0 становить 155 днів, а з температурою вище + 5 - 108 днів, з температурою вище + 10 - 158 днів, з температурою вище + 15 - 117 днів.

Багато про господарство може сказати його спеціалізація. В своєму конкретному прояві спеціалізація відображає виробничу направленість і галузеву структуру підприємства, району, області, країни.

На 1 січня 2023 р. площа сільськогосподарських угідь у ПСП “Оазис” становить 1399 га, з них рілля - 1399 га. Природний травостій зберігся, в основному кругом населених пунктів. Деревинно-кущова рослинність займає площу 71 га, у тому числі лісозахисні смуги – 43 га.

Рельєф території земель – рівнина, доступний для механізованої обробки у всіх напрямках. Рілля має середній уклон до 1°, найбільший 3°. Найбільш поширеними на території господарства ґрунтами є чорноземи.

Основним показником розміру підприємства є об'єм виробництва валової продукції. Крім основного показника використовуються допоміжні такі як - загальна земельна площа, площа с-г. угідь, площа ріллі, середньорічна численність робітників, середньорічна вартість основних виробничих фондів і оборотних засобів, чисельність тварин. Якщо всі ці показники збільшилися то підприємство має розширений тип відтворення, якщо незмінні - то простий тип, а якщо зменшилися - то звернутий тип відтворення.

Розглянемо показники розміру підприємства ПСП “Оазис” на прикладі табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Показники розміру підприємства

Показники	Роки			2022 рік у % до:	
	2021	2020	2022	2021	2020
1	3	4	4	5	6
1. Валова продукція (в постійних цінах 2010р.), тис. грн..	8635,6	5185,9	9475,9	109,7	182,7

2. Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн.	22115,1	13653,7	68345,4	309,0	500,6
3. Площа сільськогосподарських угідь, га	1399,0	1399,0	1399,0	100,0	100,0
4. в тому числі рілля, га	1399,0	1399,0	1399,0	100,0	100,0
5. Середньооблікова чисельність працівників, чоловік	14,0	14,0	14,0	100,0	100,0
6. Середньорічна вартість необоротних активів, тис. грн..	1990,3	2207,7	1932,3	97,1	87,5
7. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	72628,3	86282,3	90953,5	125,2	105,4
8. Вартість активів на кінець року, тис. грн.	74618,6	88490,0	92885,8	124,5	105,0
9. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн..	26152,3	31026,7	34476,2	131,8	111,1
10. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	18335,8	2802,9	5315,4	29,0	189,6

Аналізуючи дані табл. 2.1. можна зробити висновок, що у 2021 році обсяг валової продукції у постійних цінах склав 9475,9 тис. грн., цей показник більший у порівнянні з базисним 2020 роком на 9,7 %. Аналізуючи забезпечення господарства земельними ресурсами, ми бачимо, що площа сільськогосподарських угідь за три роки майже не змінилася і складає 1399,0 га. Середньорічна вартість основних виробничих фондів у 2022 році зменшилась порівняно з 2020 роком на 58,0 тис. грн., що складає 97,1 % порівняно до 2021 р. Середньорічна кількість працюючих, залишилась незмінною.

Спеціалізація - це динамічний процес, який постійно розвивається і удосконалюється. Спеціалізація в своєму конкретному прояві відображає виробничу направленість та галузеву структуру господарства, району, області, регіону і показує, які галузі або виробництво яких видів продукції переважають у загальному обсязі товарної продукції [21].

Розвиток цих галузей і виробництво відповідних продуктів, визначають виробничий напрямок сільського господарства. Спеціалізуючись на виробництві окремих видів товарної продукції, необхідної для розвитку економіки країни, господарства беруть безпосередню участь у суспільному поділі праці. Процес спеціалізації характеризується зосередженням засобів виробництва і робочої сили сільськогосподарських підприємств на виробництві окремих видів товарної продукції з урахуванням природних і економічних умов.

З народногосподарської точки зору критерій ефективності спеціалізації - максимум продукції і мінімум витрат, а госпрозрахункової ефективності - рентабельність, яка обумовлює встановлення економічно обґрунтованих цін.

Головною метою спеціалізації сільськогосподарських підприємств є створення умов для збільшення прибутку, досягнення більш високої продуктивності праці, збільшення обсягів виробництва продукції і підвищення її якості. Спеціалізація господарства визначається структурою його грошових надходжень від реалізації товарної продукції, в якій відображається характер його економічних зв'язків з народногосподарським комплексом та його роль у суспільному поділі праці.

Для виявлення спеціалізації господарства розглянемо структуру товарної продукції ПСП “Оазис” (табл. 2.2).

За вивчаємий період в структурі товарної продукції підприємство ПСП “Оазис” згідно табл. 2.2 не виникали суттєві зміни. А ті, чи інші зміни в структурі товарної продукції виникали із-за об'єктивних і суб'єктивних причин. Так Проаналізувавши таблицю, ми можемо зробити висновок про те, що господарство має один напрямок спеціалізації, а саме - вирощування зернових і зернобобових, технічних культур. В 2020 році найбільшу питому вагу в загальному обсязі товарної продукції в рослинництві складав соняшник - 49,76 % і озима пшениця - 48,62 %. В 2021 році зменшилась питома вага в рослинництві по зерновим і зернобобовим порівняно з 2020 роком, за

виключенням соняшника, питома вага якого збільшилась в 2021 році порівняно з 2020 роком на 21,84 % .

Така ситуація пояснюється своєчасним посівом сільськогосподарських культур, сприятливими природними умовами, внаслідок чого зібрано кращий врожай, ніж у попередні роки, особливо зернових і зернобобових культур. Обсяг товарної продукції по рослинництву в 2022 році збільшився порівняно з 2021 роком на 1141,1 тис. грн., що складає 35,1 %.

Для більш повної характеристики господарської спеціалізації розрахуємо і проаналізуємо зміни коефіцієнта спеціалізації (K_c), який враховує не тільки питому вагу кожної з товарних галузей в загальній вартості товарної продукції, але й їх кількість.

Для більш повної характеристики господарської спеціалізації розрахуємо і проаналізуємо зміни коефіцієнта спеціалізації (K_c), який враховує не тільки питому вагу кожної з товарних галузей в загальній вартості товарної продукції, але й їх кількість.

Коефіцієнт спеціалізації господарства розраховується за наступною формулою:

$$K_c = \frac{100}{\sum P_i(2 * i - 1)} ,$$

де 100 - сума питомої ваги продукції підприємства;

Таблиця 2.2

Обсяг і структура товарної продукції підприємства

Продукція	Роки											
	2020				2021				2022			
	тис. грн	У % до підсумку (Pi)	i	Pix(2xi-1)	тис. грн	у % до підсумку (Pi)	i	Pix(2xi-1)	тис. грн	у % до підсумку (Pi)	i	Pix(2xi-1)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Зернові та зернобобові -всього	12172,5	50,24	х	х	7724,9	28,39	х	х	8866,0	35,10	х	х
в т.ч.: пшениця озима	11781,1	48,62	2	145,9	5874,3	21,59	2	64,8	1458,2	5,77	4	40,4
овес	61,7	0,25	5	2,3	69,6	0,26	6	2,8	71,5	0,28	7	3,7
кукурудза на зерно	180,1	0,74	3	3,7	141,5	0,52	5	4,7	5927,8	23,47	2	70,4
ячмінь ярий	149,6	0,62	4	4,3	1473,5	5,42	3	27,1	307,5	1,22	6	13,4
горох	0,0	0,00	0	0,0	166,0	0,61	4	4,3	1101,0	4,36	5	39,2
2. Соняшник	12057,7	49,76	1	49,8	19480,1	71,60	1	71,6	12151,6	48,10	1	48,1
3. Цукровий буряк	0,0	0,00	0	0,0	0,0	0,00	0	0,0	4243,1	16,80	3	84,0
Інша продукція рослинництва	1,3	0,01	7	0,1	0,6	0,00	8	0,0	0,5	0,00	8	0,0
Продукція сільського господарства (рослинництва) - всього	24230,2	100,00	х	206,0	27205,6	100,00	х	175,3	25261,2	100,00	х	299,2
Мед	2,4	100	6		65,1	100	7		12,2	100	8	
Разом по тваринництву	2,4	100	-	-	65,1	100	-	-	12,2	100	-	-
Послуги в рослинництві і тваринництві (крім послуг ветеринарних)	1857,3	7,1	х	х								
Всього по рослинництву і тваринництву	26091,2	100	-	-	23126,5	100	-	-	29355	100	-	-

Таким чином, коефіцієнт спеціалізації ПСП “Оазис” у 2020 році становив $K_c = 100/206,05 = 0,48$, ми бачимо, що значення коефіцієнту наближається до рівня (0,5), і підприємство має високий рівень спеціалізації.

Розраховуючи коефіцієнт спеціалізації підприємства у 2021 році ми отримуємо: $K_c = 100/175,3 = 0,57$, що вказує на поглиблений рівень спеціалізації господарства.

У 2022 році підприємство мало наступне значення коефіцієнту спеціалізації: $K_c = 100/299,2 = 0,33$, ми бачимо, що значення коефіцієнту у 2018 році відрізняється від значень отриманих у попередні роки. І підприємство має середній рівень спеціалізації, так як значення коефіцієнту входить в інтервал від 0,31 до 0,4. Взагалі, зменшення коефіцієнту спеціалізації досить негативне явище, так як «... велика кількість галузей призводить до їх зменшення, що негативно впливає на ефективність господарювання» [1].

Нарощувати будь-яке виробництво можливо тільки двома шляхами: перший - це збільшення затрат факторів виробництва, другий - це покращення технології. Причому, якщо економічний зріст представляє собою збільшення виробництва за рахунок простого кількісного розширення самих факторів виробництва, його можна назвати екстенсивним (збільшення капітальних вкладень без покращення технології, збільшення числа робітників, розширення земельних угідь і т.і.). Цей шлях розвитку не має широкої перспективи, так як кількість ресурсів обмежено і не може бути суттєво збільшено.

Інтенсивне економічне зростання (інтенсифікація) представляє собою зріст виробництва за рахунок більш ефективного використання наявних факторів виробництва. Цей шлях розвитку виробництва найбільш економічний і перспективний. Для визначення рівня і ефективності інтенсифікації на підприємстві ПСП “Оазис” звернемося до результатів розрахунків табл. 2.3.

Аналізуючи дані таблиці 2.3 можна зробити висновки, що показники результату інтенсифікації і показники ефективності інтенсифікації виробництва у 2022 році в порівнянні з 2020 роком зменшились.

Таблиця 2.3.

Показники рівня інтенсифікації і ефективності сільськогосподарського
виробництва

Показник	Роки			2022 рік у % до:	
	2020	2021	2022	2020	2021
1	2	3	4	5	6
Вихідні дані					
1. Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн.	22115,1	13653,7	68345,4	309,0	500,6
2. Площа сільськогосподарських угідь, га	1399,0	1399,0	1399,0	100,0	100,0
3. в тому числі рілля, га	1347,0	1347,0	1347,0	100,0	100,0
4. Середньорічна вартість необоротних та оборотних активів, тис. грн.	74618,6	88490,0	92885,8	124,5	105,0
5. Середньооблікова чисельність працівників, чол.	14,0	14,0	14,0	100,0	100,0
6. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	18335,8	2802,9	5315,4	29,0	189,6
7. Витрати електроенергії, тис. грн.	40,3	27,2	55,1		
8. Операційні витрати, тис. грн.	21390,2	38570,5	40063,1	187,3	103,9
Розрахунки					
А. Показники рівня інтенсифікації виробництва					
9. Припадає на 100 га с.-г. угідь:					
а) необоротних та оборотних активів, тис. грн.	5333,7	6325,2	6639,4	124,5	105,0
б) витрат електроенергії, грн.	2,9	1,9	3,9	136,7	202,6
10. Припадає поточних витрат на 1 га ріллі, грн.	1588,0	2863,4	2974,2	187,3	103,9
Б. Показники ефективності інтенсифікації виробництва					
11. Припадає валової продукції сільського господарства, тис. грн.:					
а) на 100 га с.-г. угідь	1580,8	976,0	4885,3	309,0	500,6

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
б) на 1 середньооблікового працівника	1579,7	975,3	4881,8	309,0	500,6
12. Рентабельність виробництва продукції, %	85,7	7,3	13,3	15,5	182,6
13. Норма прибутку, %	24,6	3,2	5,7	23,3	180,7

Так, наприклад, у 2022 році збільшилось виробництво валової продукції на одного середньорічного працівника, а саме на 209% в порівнянні з 2020 роком та на 400,6% в порівнянні з 2021 роком. Також рівень рентабельності у 2022 році склав 13,3 %, в той час коли цей показник в 2020 році дорівнював 85,7 %.

Показники ефективності використання земель розглянемо в табл. 2.4. Аналізуючи дані таблиці 2.4, ми спостерігаємо збільшення майже всіх показників ефективності використання земельних ресурсів. Майже вся земельна площа зайнята під сільськогосподарськими угіддями. В 2022 році їх площа становила 1399,0 га, тобто 100 % від загальної земельної площі. Якщо розглянути саме сільськогосподарські угіддя, то треба відзначити, що площа ріллі за останні три роки залишилась на майже одному рівні і становить 1399,0 га.

Таблиця 2.4

Показники ефективності використання земель в господарстві

Показники	Роки			2022р. у % до 2020р.	2022р. у % до 2021р.
	2020	2021	2022		
1	2	3	4	5	6
Загальна земельна площа, га	1399,0	1399,0	1399,0	100	100
у т.ч. с.г угіддя	1399,0	1399,0	1399,0	100	100
з них рілля	1399,0	1399,0	1399,0	100	100
А. Структурні					
Рівень освоєності	100	100	100	100,0	100,0
Рівень розораності	100	100	100	100,0	100,0
Б.Натуральні					

Вироблено на 100 га с.г угідь:					
Посівів зернових, ц	1783,5	1604,6	1293,6	72,5	80,6
Соняшника	419,6	462,9	357,8	85,3	77,3
Соя	58,6	233,7	64,6	110,2	27,6
Урожайність:					
Зернових культур	23,3	20,9	32,7	140,3	156,4
Соняшник	29,5	32,8	23	77,9	70,1
Соя	7,5	29,7	7,5	100	25,2
В.Вартісні					
Вироблено на 100 с.г угідь:- валової продукції у співставних цінах, тис. грн.	318,2	355,5	251,6	79,1	70,7
- чистого прибутку, тис. грн.	135,4	549,6	-	-	-
- валового доходу, тис. грн.	177,5	430,4	221,8	124,9	51,5

Найважливішими результативними показниками сільськогосподарського виробництва в цілому є валовий збір і урожайність. Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і господарств. Урожайність – це середній обсяг продукції з одиниці посівної площі. Для культур, що вирощують у відкритому ґрунті, урожайність визначають з розрахунку на 1 га.

Аналізуючи динаміку урожайності, валового збору та посівних площ можна зробити наступні висновки. За досліджуваний період найбільша урожайність соняшника спостерігалась в 2021 році (32,8 ц/га), найменша – в 2022 році (23 ц/га). Що стосується виробництва соняшнику на 100 га с.г угідь, то можна сказати, що виробництво соняшника у 2022 році зменшилося на 61,8 ц. або на 14,7% в порівнянні з 2020 роком.

У процесі аналізу даних про урожайність оцінюють рівень виконання планових завдань урожайності і валового збору, досліджують динаміку урожайності, а також визначають вплив природно-кліматичних і економічних

факторів на її рівень для виявлення резервів підвищення урожайності і збільшення виробництва соняшника.

Основні засоби - це засоби праці, які багаторазово, протягом тривалого часу (більше 365 днів), беруть участь у процесі виробництва, зберігають при цьому натуральну форму і поступово переносять свою вартість на готовий продукт.

За економічним значенням основні фонди сільськогосподарського підприємства поділяють на три види:

- основні фонди сільськогосподарського призначення;
- основні виробничі фонди не сільськогосподарського призначення;
- основні невиробничі фонди.

Показники ефективності використання основних засобів підприємства ПСП “Оазис” розглянемо на прикладі табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Показники забезпеченості та ефективності використання основних засобів підприємства

Показник	Роки			2022 р. у % до:	
	2021 р.	2020 р.	2022 р.	2021р.	2020 р.
1	2	3	4	5	6
Вихідні дані					
1. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	2207,7	1932,3	1722,3	78,1	89,3
2. Середньорічна вартість основних активів, тис. грн.	86282,3	90953,5	96157,5	111,4	105,7
3. Площа сільськогосподарських угідь, га	1399,0	1399,0	1399,0	100	100
4. Середньорічна чисельність працівників, чол.	14	14	14	100	100
5. Валова продукція (у постійних цінах 2010р.), тис. грн	5185,9	9475,9	8271,5	159,5	87,3

6. Чистий дохід (виручка), тис. грн.	31026,7	34476,2	27377,7	88,2	79,4
7. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	2802,9	5315,4	6946,9	247,8	130,7
Рішення					
8. Фондозабезпеченість, грн./га (пок.1/пок.3)	1,6	1,4	1,23	76,8	87,8
9. Фондоозброєність, тис.грн/ чол. (пок.1/пок.4)	157,7	138,0	123,0	77,9	89,1
10. Фондовіддача, грн./грн.(пок.5/пок.1)	2,34	4,90	4,8	205,1	97,9
11.Фондоємкість, грн./грн. (пок.1/пок.5)	0,42	0,20	0,20	47,6	100
12. Норма прибутку, % [(пок.7/(пок.1+пок.2))×100]	3,1	5,7	7,1	229,0	124,5
13. Припадає в розрахунку на 1 грн. необоротних активів, грн.:					
а) чистого доходу (виручки)	14,1	17,8	15,9	112,7	89,3
б) чистого прибутку	1,2	2,7	4,03	335,8	149,2

Як видно з таблиці 2.5. кількість основних засобів з кожним роком збільшується. Так, в 2022 році в порівнянні з 2021 роком їх кількість збільшилась на 11,4 % за рахунок того, що надходить основних засобів, а не вибуває. Наявність на кінець 2022 року основних засобів в порівнянні з 2020 роком також збільшилась на 41,7 %. Разом з тим і сума зносу основних засобів також збільшується на кінець року на 17,2%.

Хоча вирішальне значення в господарстві належить основним виробничим фондам, найважливішу функцію по безперебійному обслуговуванню виробництва виконують оборотні засоби.

Оборотні засоби - це предмети праці, що цілком споживаються в кожному виробничому циклі, змінюють свою натуральну форму та повністю переносять свою вартість на вироблений продукт. Оборотні засоби здійснюють безперервний кругообіг. В ньому розрізняють такі стадії:

Співвідношення оборотних фондів у розрізі окремих елементів і стадій функціонування (запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів) характеризує їхню виробничо-технологічну структуру. Вона формується під впливом низки факторів (тип виробництва, особливості продукції та технології її виготовлення, умови забезпечення підприємства матеріальними ресурсами тощо) і змінюються в часі повільно, без різких коливань.

Структура оборотних фондів на підприємствах різних галузей має значні відмінності, зумовлені конкретними технологіями виробництва.

В табл. 2.6 наведено розмір та структуру оборотних засобів ПСП “Оазис”. Як видно з таблиці 2.6, Як видно з даної таблиці загальний обсяг оборотних засобів у 2021 році був більший на 9,4% в порівнянні з 2019 роком. В 2021 році обсяг виробничих запасів, в порівнянні з 2019 роком зменшився на 2,7 %. Щодо фонду обігу в 2021 році в порівнянні з 2019 роком вартість дебіторської заборгованості і готової продукції зменшились відповідно на 18,4% і 8,8%, а вартість грошових коштів навпаки збільшилась на 526 %.

Основою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення матеріального добробуту населення є раціональне використання трудових ресурсів галузі. Вони є головною складовою частиною продуктивних сил сільського господарства, а їх праця - вирішальним фактором сільськогосподарського виробництва.

Трудові ресурси сільськогосподарського підприємства мають кількісну, якісну та структурну характеристики. Розглянемо показники використання трудових ресурсів у табл. 2.7.

Таблиця 2.6.

Обсяг і структура оборотних засобів ПСП «Оазис»

Показники	Розмір тис. грн.			Структура. %			2022р. в % до 2020р.
	2020р.	2021р.	2022р.	2020р.	2021р.	2022р.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Оборотні засоби:							
- виробничі запаси	27630,8	21062,5	26899,2	30,3	22,5	27,3	97,3
Фонди обігу:							
- Готова продукція	18563,3	14618,8	20199,1	20,6	15,6	20,5	108,8
- Поточні біологічні активи	47,0	47,0	47,0	0,05	0,05	0,04	100
- Дебіторська заборгованість	60513,2	72581,7	71641,7	67,1	77,5	72,6	118,4
- Грошові кошти	5,0	4,6	31,3	0,005	0,004	0,03	626
Всього оборотних засобів	90150,9	93695,8	98619,2	100	100	100	109,4

Таблиця 2.7

Показники використання трудових ресурсів на підприємстві ПСП «Оазис»

Найменування величин та показників	Значення величин та показників	
	В абс.од. виміру	В % до підсумків
1	2	3
1. Чисельність працюючих, чол.	14	100
з них: операційний персонал	10	71,0
зайняті у сфері управління	4	29,0
2. На одного зайнятого у сфері управління припадає операційних працівників, чол.	2,5	X
3. Чисельність працюючих у розрахунку на 100 га ріллі, чол.	1	100
з них операційних працівників	0,25	74,3
4. Із загальної чисельності операційних працівників зайнято, чол.		
- у рослинництві	10	100
- у тваринництві	-	-
5. Трудова активність одного працюючого, люд.-год. на рік	1456	X
6. Загальна маса живої праці, люд.-год.	254800	X
7. Маса живої праці на один га ріллі, люд.-год./га	261,3	X
8. Навантаження на одного операційного працівника:		
- у рослинництві, га	162,5	X
- у тваринництві, ум. голів разом	-	-

ПСП «Оазис» є середньою за розміром організацією аграрного сектора Краснокутського району. Середня чисельність працюючих в організаціях цієї групи 2020 році складала 8 чол., а на 100 га ріллі тут припадало 0,82 чол. Аналогічний середньообластний показник у 2020 році склав 7,5 чоловік. Отже, ПСП «Оазис» мало можливість за всіх інших рівних умов продемонструвати більш високу продуктивність праці. А поки що її рівень набагато нижче, чим у країнах-лідерах Заходу. Принагідно нагадаємо, що там навантаження ріллі на одного зайнятого у рослинництві складає біля 200 га. На одного зайнятого на

молочних фермах припадає біля 100 корів, а на свинарських фермах – біля 1550 голів в умовному обчисленні.

Результати від реалізації продукції, рівень рентабельності виробництва продукції, галузей та підприємства в цілому розглянемо у табл. 2.8. Зробивши розрахунок ефективності реалізації сільськогосподарської продукції і послуг, можемо зробити висновок, що прибуток по рослинництву у 2022 році збільшився, в порівнянні з 2020 роком на 17085,4 тис.грн. Рентабельність підприємства в 2022 році має позитивну динаміку лише по соняшнику.

Найважливішими результативними показниками сільськогосподарського виробництва в цілому є урожай і урожайність. Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і господарств. Урожайність – це середній обсяг продукції з одиниці посівної площі. Для культур, що вирощують у відкритому ґрунті, урожайність визначають з розрахунку на 1 га.

У процесі аналізу даних про урожайність оцінюють рівень виконання планових завдань урожайності і валового збору, досліджують динаміку урожайності, а також визначають вплив природно-кліматичних і економічних факторів на її рівень для виявлення резервів підвищення урожайності і збільшення виробництва соняшника.

Спочатку розглянемо динаміку урожайності, валового збору та посівних площ соняшнику у ПСП “Оазис” (табл. 2.9).

Провівши аналіз урожайності та валового збору зернових та зернобобових культур, бачимо, що у 2022 році збільшилась земельна площа на озиму пшеницю, на 2га, та цукровий буряк на 179 га. Зменшились посіви соняшника, за рахунок вирощування кукурудзи. За останній рік в порівнянні з попередніми роками зменшилась урожайність та валовий збір по озимі пшениці на 68%. Цукровий буряк збільшився на 100%.

Таблиця 2.8

Ефективність реалізації сільськогосподарської продукції і послуг

Вид продукції	Повна собівартість, тис. грн.				Виручка від реалізації, тис. грн.				Прибуток, тис. грн.				Рентабельність, %			
	2020	2021	2022	2022 % до 2020	2020	2021	2022	2022 % до 2020	2020	2021	2022	2022 % до 2020	2020	2021	2022	+ -
Продукція рослинництва - всього	4776,5	10756,7	13534	283	6898,9	21723	32741,8	474,6	2122,4	10966,3	19207,8	905	44	102	141	97
пшениця озима	3323,8	3082,7	-	-	3788,6	4491,4	3,1	0,0008	462,8	1408,7	3,1	0,7	13,9	145	-	-
соняшник	1191,6	2319,7	709,8	59	2552,6	17211,6	5028,6	196,9	1361,0	11891,9	4318,8	317	114	642	609	495
кукурудза	261,1	5068	7181,3	2757	557,7	15,9	4044,1	725,1	296,6	520,7	203,8	68	113,3	-	-	-
цукровий буряк	-	-	5620,9	-	-	-	23666,1	-	-	-	18045,2	-	-	-	321	-
ячмінь	-	-	-	-	-	4,1	-			4,1	-	-				

Таблиця 2.9

Урожайність та валовий збір зернових і зернобобових культур

Культура	2020 рік			2021 рік			2022 рік			Відхилення (+; -)	
	Площа, га	Урожайність ц/га	Валовий збір, ц	Площа, га	Урожайність ц/га	Валовий збір, ц	Площа, га	Урожайність ц/га	Валовий збір, ц	Ц	%
1	2	3	4				5	6	7	9	10
Зернові і зернобобові всього в т.ч.:											
озима пшениця	104	41	4297	451	30	13557	106	41	4346	-9211	32
Ячмінь	-	-	-	50	0,3	13	100	56	5600	5600	100
Зернобобові	-	-	-	64	20	1299	-	-	-	-	-
кукурудза на зерно	-	-	-	160	62	9925	350	92	32087	22162	323
Соняшник	731	27	19431	250	29	4960	100	26	2582	-2378	52
цукровий буряк	140	489	68418	-	-	-	319	247	78887	78887	100

При факторному аналізі враховуються відхилення від плану валового збору за рахунок зміни площ посівів та недовиконання плану урожайності. Для виявлення впливу урожайності на валовий збір продукції рослинництва необхідно порівняти його з умовною величиною, яка була отримана з фактичної площі при плановій урожайності.

Як вже було зазначено вище, обсяг валового збору залежить від двох основних факторів першого рівня: розміру посівної площі та урожайності. Маємо двох факторну модель:

$$BЗ = П * У$$

де **BЗ** - валовий збір сільськогосподарської культури, ц;

П - посівна (зібрана) площа, га;

У - урожайність даної культури, ц/га.

Алгоритм розрахунку впливу факторів на валовий збір продукції рослинництва способом ланцюгових підстановок має вигляд:

$$BЗ_{пл} = П_{пл} * У_{пл},$$

$$BЗ_{ум} = П_{ф} * У_{пл},$$

$$BЗ_{ф} = П_{ф} * У_{ф}.$$

Відхилення фактичного валового збору від запланованого розраховується у наступному порядку:

$$\Delta BЗ_{заг} = BЗ_{ф} - BЗ_{пл}$$

$$\Delta BЗ_{П} = BЗ_{ум} - BЗ_{пл}$$

$$\Delta BЗ_{У} = BЗ_{ф} - BЗ_{ум}$$

$$\Delta BЗ_{заг} = BЗ_{П} + BЗ_{У}$$

Таким чином, валовий збір соняшнику у звітному році становить:

$$BЗ_{пл} = 85 * 23 = 1955 \text{ ц},$$

$$BЗ_{ум} = 100 * 26 = 2582 \text{ ц},$$

$$BЗ_{ф} = 100 * 23 = 2300 \text{ ц}.$$

Визначимо відхилення фактичного валового збору соняшнику від планового: - загальне:

$$\Delta BЗ_{заг} = 2600 - 1955 = +645 \text{ ц},$$

у тому числі:

а) за рахунок зміни посівної площі:

$$\Delta B_{\Pi} = 2600 - 2300 = +300 \text{ ц}$$

б) за рахунок зміни урожайності:

$$\Delta B_y = 2300 - 1955 = +345 \text{ ц}$$

$$\Delta B_{\text{заг}} = 300 + 345 = +645 \text{ ц}$$

Результати розрахунків факторного аналізу зведено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Вплив факторів на валовий збір технічних у 2022 році

Культура	Посівна площа га.		Урожайність ц./ га.		Валовий збір ц.			Валовий збір з факт. площі при плановій урожайності	Відхилення Від плану (+/-) ц.		
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	% виконання плану		Всього	За рахунок	
										Площі	Урожайності.
Технічні культури всього	334	419	25	25,5	8350	10684,5	127,9	10475	+2334,5	+209,5	+2125
Соняшник	85	100	23	26	1955	2600	117,6	2300	+645	+300	+345

Аналізуючи дані таблиці 2.10, можна зробити висновки, що загальне відхилення валового збору соняшнику від плану складає +2300 ц, план з валового збору перевиконано на 645 ц, а в тому числі за рахунок перевиконання плану посіву валового збору на 300 ц, та за рахунок збільшення урожайності у плановому році, валовий збір збільшився на 345 ц. Тобто, підприємство перевиконало план з посівних площ, та фактично збільшило урожайність соняшнику.

Культури	ПСП		У 2022 р.		Показники ПСП		
	В середньому За 18-2022 р.	У 2022р.		В передовому господарстві району	В середньому по господарствах району	До середньої урожайності за 2018-22 р.	До плану
		По плану	Фактично				
		До показників передового господарства	До середньої урожайності господарств району				

Технічні культури	28,42	25	25,5	27	30	89,7	102	94,4	85
Соняшник	27,3	23	26	23,5	28	95,2	113	110,6	92,8

Аналізуючи дані таблиці 2.11 можна зробити висновок, що урожайність соняшнику в ПСП «Оазис» в середньому за 2018-2022 роки склала 27,3 ц/га, тоді як фактична урожайність 2022 року складає 26 ц/га, тобто менше на 1,3 ц/га (5%). Однак у порівнянні з передовим підприємством, фактична урожайність соняшнику у 2022 році більша на 2,5 ц/га (10,6%). Якщо ж порівнювати з районними даними, то урожайність соняшнику в досліджуваному підприємстві нижча на 2 ц/га (7,2%).

Для сільськогосподарського підприємства важливим чинником успішного ведення господарської діяльності стає більш досконале використання земельних і технічних ресурсів, адже саме від високопродуктивності сільськогосподарської техніки залежить виробничий процес вирощування сільськогосподарських культур. Підприємству варто підбирати такий машинотракторний парк для виконання технологічних операцій, який би мав більшу продуктивність за зміну та найменші затрати палива.

2.2. Шляхи оптимізації організаційного управління на підприємстві

В умовах постійних змін у сучасному бізнес-середовищі оптимізація організаційного управління на підприємстві стає стратегічно важливою задачею. Ефективне керування ресурсами, оптимізація бізнес-процесів та підвищення продуктивності роботи персоналу визначають конкурентоспроможність підприємства на ринку. У цьому контексті важливо виявити та розглянути різноманітні шляхи та стратегії оптимізації організаційного управління, спрямовані на підвищення ефективності функціонування підприємства і забезпечення його стабільного розвитку. У

цьому дослідженні будуть розглянуті основні напрями та методи оптимізації організаційного управління на підприємстві з урахуванням сучасних тенденцій у галузі менеджменту та вимог ринкової конкуренції.

Вважаємо, що для успішного розвитку ПСП «Оазис», його керівництво повинно управляти підбором, навчанням, оцінкою, винагородою та комунікацією, тобто створювати, використовувати і вдосконалювати особливі методи, процедури, прийоми впливу на своїх співробітників з метою максимального використання їхнього потенціалу для досягнення організаційних цілей. Управління - складний і динамічний процес, керований і здійснюваний людьми для досягнення поставленої мети. Після того як встановлено цілі управління, необхідно знайти найбільш ефективні шляхи та методи досягнення їх. При організації взаємовідносин керівника з підлеглими виникає потреба у застосуванні арсеналу засобів, що забезпечують досягнення цілей управління, тобто стилю та методів управління [49]. За результатами проведених нами досліджень встановлено, що в ПСП «Оазис» керівниками різних рівнів використовуються поєднання демократичного та авторитарного стилів. Лише головний інженер та головний агроном віддають перевагу суто авторитарному стилю управління. Директор господарства вдало поєднує різні стилі в залежності від обставин і використовує різноманітні методи управління. Серед методів управління, що використовуються в ПСП «Оазис», важливе місце займають економічні важелі. Вони встановлюються та регулюються колективним договором господарства. В господарстві розробляються поточні (річні) плани економічного і соціального розвитку. На основі річного плану у ПСП «Оазис» розробляються робочі плани та плани-наряди. Система планів в господарстві хоча й не є досконалою, та все ж дозволяє керівництву та колективу орієнтуватися в економічних показниках, зокрема усвідомлювати обсяги робіт, збору продукції тощо. Реалізація організаційних відносин у товаристві відбувається застосуванням організаційно-розпорядчих методів управління. Акти управління ПСП «Оазис», які здійснюються управлінськими працівниками, поділяються на два види: нормативні та індивідуальні.

Розпорядчий вплив у ПСП «Оазис» реалізується у формі наказів, розпоряджень, вказівок (письмово чи усно). Дисциплінарні дії на підприємстві використовуються згідно з конкретними ситуаціями. В рамках дослідження було здійснено оцінку ефективності управління виробництвом індексним методом. Результати аналізу свідчать, що індекс ефективності управлінської праці в 2022 році порівняно з 2019 роком зменшився на 0,605 пунктів, індекс результативності на 0,607 пункти, а Індекс економічності апарату управління в 2022 році порівняно з 2019 роком зменшився на 0,161 пункт. Це свідчить про зниження ефективності застосованих стилю і методів управління у в товаристві. Основною метою сучасної системи управління у ПСП «Оазис», на нашу думку, має стати удосконалення та найбільш широке й ефективне використання економічних методів управління трудовим колективом господарства. В умовах формування ринкового механізму господарювання одним із основних економічних методів ведення виробництва є комерційний (господарський) розрахунок. У досліджуваному господарстві потребує удосконалення і система оперативного економічного аналізу. У господарстві повинен значно поповнитися перелік показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. Вважаємо також за доцільне впровадження у господарстві контролінгу як системи управління процесом досягнення кінцевих цілей і результатів діяльності підприємства, або як системи управління прибутком підприємства. Норми і нормативи, що застосовуються в процесі управління, є необхідною, важливою умовою наукової організації управління, оскільки саме на них ґрунтується виконання функцій менеджменту. Тому надзвичайно важливо постійно поліпшувати нормативну базу, розширювати коло нормативних показників, своєчасно переглядати раніше прийняті норми і нормативи, щоб вони не стали перепорою на шляху оптимізації управління.

Одним з найважливіших практичних питань управління є ефективність використання розпорядчих методів управління. Керівники підприємства повинні також враховувати соціально-психологічні та індивідуальні особливості виконавців, це дасть можливість сформувати і застосовувати

оптимальний стиль роботи і управління трудовим колективом господарства. Необхідно пам'ятати, що здоровий соціально-психологічний клімат в господарстві дозволить підвищувати мотивацію до праці у працівників, а отже й продуктивність праці, що неодмінно буде відчутним у вигляді економічного ефекту. З метою удосконалення управління виробництвом продукції рослинництва в ПСП «Оазис» слід дотримуватися таких правил:

1. Організовувати досягнення результату, а не виконання завдань.
2. Удосконалювати процес повинні ті, хто створює результати процесу.
3. Впроваджувати процедуру оброблення інформації в ту роботу, у ході якої ця інформація збирається.
4. Приймати рішення в ході робіт і вводити контроль у сам процес.

Проблема поліпшення якості продукції рослинництва є настільки складною і різноманітною, що її успішне розв'язання можливе лише за умови, коли всі учасники виробничого процесу не тільки переймуться прагматичним боком цієї справи, але й сформулюють нову сучасну систему поглядів, розвиватимуть і вдосконалюватимуть систему управління якістю. Основні напрями діяльності по підвищенню якості продукції в ПСП «Оазис» повинні бути такі: ·підвищення технічного рівня продукції; ·суворе виконання технологічних операцій при вирощуванні сільськогосподарських культур; ·удосконалення технологічних процесів; ·посилення самоконтролю працівників господарства; застосування відповідного обладнання, оснащення, інструментів; ·підвищення ефективності виробництва за рахунок правильної організації праці на робочих місцях, розробки і впровадження засобів механізації і автоматизації, раціонального використання технологічного обладнання, економного витрачання всіх видів ресурсів; ·соціальний розвиток трудового колективу, поліпшення умов праці, скорочення ручної і важкої фізичної праці, підвищення її безпеки і культури виробництва тощо.

В ПСП «Оазис» для досягнення оптимального рівня якості, а також подальшого його підвищення, потрібно дотримуватись таких принципів управління якістю продукції рослинництва: ·робота, спрямована на підвищення

якості, повинна виступати обов'язковою складовою стратегії підприємства; · з точки зору скорочення витрат набагато перспективніше орієнтуватися на вдосконалення виробничого процесу, ніж просто на зменшення витрат; для розв'язання виробничо-збутових проблем необхідно постійно проводити цілеспрямовану роботу, а не чекати виникнення кризової ситуації; · постачальники повинні бути партнерами, а не противниками, яких можна звинуватити в усіх невдачах; · кожен працівник підприємства повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію. В сучасних умовах господарювання необхідною умовою ефективної реалізації виробничих та управлінських процесів в сільськогосподарському підприємстві є використання в практиці управління схеми його організаційної структури, яка дозволяє зрозуміти формальну ієрархію організації, в тому числі структуру процесів управління і звітності. Ці схеми застосовуються для вирішення низки завдань: визначення ролей і обов'язків всього персоналу в межах організації; встановлення ієрархічної структури повноважень, влади і процесу прийняття рішень; формування комунікаційних каналів і потоків інформації, включаючи правила підпорядкування і методи регулювання, що відносяться до методик звітності; формування механізму контролю з визначенням ступеню централізації та масштабу контролю; визначення функцій і управлінських завдань.

Організаційно-управлінська структура ПСП «Оазис» за типами взаємозв'язків між підрозділами є лінійно-функціональною, за кількістю ланок управління - триступінчастою, за формою організації праці в основному виробництві - територіально-комбінованою. В ході проведеного дослідження було виявлено основні недоліки, пов'язані з використанням організаційних структур даного типу в господарській діяльності аграрних підприємств, які пов'язані з подвійним підпорядкуванням керуючих - керівнику і головним спеціалістам, що призводить до неузгодженості у роботі, значних затрат часу на координацію діяльності і вирішення виробничо-господарських питань.

Певні труднощі відчувають керуючі, діяльність яких дуже різноманітна і вимагає різнобічної підготовки. В ході аналізу діючої організаційно-

управлінської структури ПСП «Оазис» також було виявлено деякі відхилення, що ускладнюють чіткість розподілу обов'язків між управлінськими працівниками підприємства. Так, рішення про виключення з штатного розпису підприємства посади головного економіста призвело до підвищення економічності діяльності апарату управління, однак виконання його функціональних обов'язків не було належним чином закріплене за кимось з існуючих управлінських працівників. Такі ситуації є типовими для сучасних сільськогосподарських підприємств, які намагаються підвищити ефективність діяльності за рахунок скорочення кількості працюючих, однак надмірна завантаженість управлінських кадрів призводить до посилення безвідповідальності за виконання доручених завдань, що в кінцевому результаті знижує загальну економічну ефективність господарської діяльності.

2.3. Прогнози щодо подальшого розвитку виробництва соняшнику на даному підприємстві

Аналіз прогнозів щодо подальшого розвитку виробництва соняшнику на даному підприємстві, розглянемо перспективи та можливості його зростання. Розвиток цього виду виробництва не лише важливий для самого підприємства, а й має значний вплив на регіональну та національну економіку. Розглянемо ключові чинники, які впливають на цей процес та шляхи їх подальшого вдосконалення.

Сучасне виробництво конкурентоспроможної продукції з насіння соняшнику можливе лише на основі розвитку культури землеробства; підвищення родючості ґрунтів є необхідною умовою впровадження прогресивних агротехнологій з раціональним використанням місцевих ґрунтово-кліматичних ресурсів, засобів інтенсифікації та системи сівозміни.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-

кліматичних зон України площі посіву соняшнику в зоні Степу необхідно оптимізувати [14]. Крім того, соняшник слід вирощувати на одному полі не частіше одного разу на сім років. Позитивним ефектом цього методу є запобігання грибковим захворюванням, що передаються ґрунтом, а також зниження зволоженості та виснаження родючості ґрунту. Нині виробництво соняшнику спостерігається в усіх регіонах України, незважаючи на нетрадиційне вирощування по регіонах та недотримання сівозміни.

У зв'язку зі значною мінливістю погодних умов останніх років основне місце у виробництві соняшнику мають займати високоадаптивні гібриди, стійкі до посухи та стресових перепадів температур, а також стійкі до значних коливань температури та вологозабезпеченості протягом вегетаційного періоду.

Сучасний рівень селекції забезпечує створення гібридів з потенційною врожайністю 4,5–5 т/га. Проте реалізація потенціалу гібридів неможлива без забезпечення стійкості до хвороб шляхом застосування пестицидів і відповідних добрив. Щоб побачити, як виробництво насіння соняшнику (SSeeds) залежить від двох факторів: площі збирання (h_area) і використання пестицидів (p_use), було проведено регресійний аналіз (табл. 2.12).

Таблиця 2.12.

Результати регресійного аналізу основних факторів вплив на виробництво насіння соняшнику в Україні [54]

Специфікація	Рівняння регресії: $SSeeds_production = -87,69 + 1,26 * h_площа + 0,28 p_use$
R	0.97
R 2	0.95
P-значення для параметра a_1	0,00

Р-значення для параметра a_2	0,00
--------------------------------	------

Важливість цих двох факторів була згадана вище. Отримання результатів підтвердило залежність виробництва насіння сояшнику від факторів, які були включені в модель, а саме від збільшення посівів сояшнику в області на 1 тис. га, виробництва насіння сояшнику збільшиться на 1,26 тис. т; внесення пестицидів в кількості 1 т в області призведе до зростання виробництва насіння сояшнику на 0,28 тис. т. Регресійний аналіз описує тісний зв'язок між цими двома факторами, де індекс $R=0,97$ вказує на щільний зв'язок. Модель є суттєвою, що підтверджується Р-значенням для параметра a_1 і a_2 , які нижчі за критичне значення 0,05.

Стратегія сільськогосподарських виробників повинна концептуватися на активному пошуку й мобілізації резервів підвищення врожайності, а також зниження собівартості одиниці продукції.

Виявлення резервів збільшення продукції рослинництва здійснюється за наступними напрямками: розширення посівних площ, покращення їх структури і підвищення урожайності культур.

Можливі і не використані резерви розширення посівних площ визначають при аналізі використання земельних ресурсів. Основним резервом збільшення виробництва продукції рослинництва є ріст урожайності сільськогосподарських культур. Він може здійснюватись за рахунок :

- а) додаткового внесення добрив;
- б) підвищення їх окупності;
- в) використання більш урожайних сортів культур;
- г) скорочення втрат продукції при збиранні врожаю.

Важливим резервом збільшення виробництва сояшнику є недопущення втрат при збиранні врожаю. Щоб визначити їх величину необхідно співставити урожайність на площі де збирання врожаю проведене в оптимальні строки і з запізненнями. Отримана різниця множиться на площу на якій врожай зібраний пізніше оптимальних строків (табл. 2.13).

Таким чином, якщо б господарство організувало збирання врожаю в оптимальні строки то воно додатково змогло б отримати: по технічним культурам з 1 га. – 0,5 ц., з усієї площі – 54,25 ц.; по соняшнику з 1 га. – 3,1 ц., з усієї площі – 217 ц.

Таблиця 2.13

Підрахунок резервів збільшення виробництва соняшнику за рахунок збирання врожаю в оптимальні строки.

Культура	Площа зібрана пізніше встанов- леного строку, га.	Урожайність		Резерв збільшення збору, ц.	
		При збиранні в строк ц./га	При збиранні з запізненням ц./га.	з 1 га.	з усієї площі
Технічні культури	108,5	20	19,5	0,5	54,25
Соняшник	70	25	21,9	3,1	217

Ще одним резервом збільшення виробництва соняшнику є підвищення урожайності до рівня передової бригади господарства. Щоб визначити величину співставляється урожайність в середньому по господарству з рівнем врожайності по передовій бригаді. Отримана різниця множиться на площу посіву культури (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Визначення резервів збільшення виробництва соняшнику шляхом доведення його до рівня передової бригади господарства.

Культура	Зіб- ана пло	Урожайність, ц./ га.	Резерв збільшення ц.
----------	--------------------	----------------------	-------------------------

		фактично по господарству	В передовій бригаді	з 1 га.	з усієї площі
Технічні культури	310	15,25	19,0	3,75	1162,5
Соняшник	200	23	25,7	2,7	540

Таким чином якщо б урожайність в господарстві була б доведена до рівня передової бригади додатково було б отримано з 1 га. 3,75 ц. по технічним культурам і 2,7 ц по соняшнику. Загальний резерв збільшення з усієї площі становив по технічним культурам 1162,5 ц., по соняшнику 540 ц.

Після виявлення резервів по підвищенню виробництва соняшнику ми робимо узагальнення виявлених резервів при аналізі внутрішньогосподарських резервів збільшення валового збору соняшнику (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Узагальнення виявлених резервів при аналізі збільшення валового збору виробництва продукції

Джерела резервів збільшення виробництва продукції	Види продукції	
	Технічні культури	Соняшник
1. За рахунок ліквідації втрат при Збиранні врожаю, ц.	54,25	217
2. За рахунок збільшення урожайності до рівня передової бригади, ц.	1162,5	540
Всього резервів, ц.	1216,75	757
3. Постійні ціни 2010р. грн./ц.		284,21
4. Валова продукція грн.		215146,97

Аналізуючи дані таблиці 2.15 можна зробити висновки, що якщо б господарство використовувало виявлені резерви то воно б додатково отримало продукції технічних культур 1216,75 ц., соняшнику 757 ц. А при доведенні собівартості продукції до рівня планової то господарство додатково отримало валової продукції по соняшнику 215146,97 грн.

З порушенням екологічної рівноваги, яка супроводжується погіршенням показників родючості ґрунту, важливим є пошук і реалізація прийомів, що підвищують ефективність виробництва і сприяють більш економному і зваженому використанню мінеральних добрив та інших засобів при вирощуванні сільськогосподарських культур.

За даними ряду вчених, необачливе використання надмірної кількості добрив негативно впливає на ґрунт і рослини, що спонукає до пошуку варіантів обмеженого їх використання. Біологічне рослинництво передбачає повну або часткову відмову від використання засобів хімізації. Проте, проблема збалансованого живлення рослин та підтримання необхідного рівня поживних речовин у ґрунті лишається актуальною і потребує доопрацювання. Водночас із посиленням ролі органічних добрив, при переході на методи біологічного рослинництва, не передбачається повної відмови від застосування мінеральних добрив та мікроелементів. Дози внесення їх мають бути оптимально-мінімальними, які забезпечують сталу продуктивність рослинництва, екологічно чистий стан навколишнього середовища, продуктів харчування і кормів. Цього можна досягти зменшенням доз мінеральних добрив, рекомендованих для інтенсивного землеробства на 30-40 % [2].

Соняшник, порівняно з зерновими культурами, менш чутливий до застосування добрив. За узагальненими даними Інституту зернового господарства при внесенні восени N30P30 урожайність насіння соняшнику підвищується на 0,33 т/га при загальному її рівні 2,23 т/га. [24, 25].

В сучасних умовах, коли аграрне виробництво стає на шлях ринкових реформ, поряд з агротехнічною, не менш важливого значення набуває

економічна ефективність агротехнологій. За даними модельних досліджень, економічна ефективність вирощування соняшнику вітчизняних гібридів, порівняно із зарубіжними, при використанні ресурсозберігаючої технології є набагато вищою, тоді як при інтенсивній технології ця різниця є незначною. Так, при вирощуванні соняшнику за ресурсозберігаючою технологією та використанні вітчизняних гібридів економічний ефект може скласти 779 грн./га умовно-чистого доходу. При інтенсивній технології ця різниця складає 16 грн./га.

Незважаючи на наявність значної кількості теоретико-методологічних розробок вітчизняних і зарубіжних вчених з питань інноваційного розвитку рослинництва, нерозв'язаними залишаються проблеми визначення перспектив і прогнозування варіантів подальшого функціонування галузі на інноваційній основі.

Інноваційні технології являють собою економічні моделі, які на основі використання елементів біологічного землеробства та оптимізації виробничих процесів дозволяють досягнути високого ступеня керованості, прогнозованості та ефективності рослинництва. На відміну від традиційних технологій, інноваційні технології виробництва продукції рослинництва базуються на використанні енерго - і ресурсозберігаючих систем землеробства, елементами яких є:

- відповідність біологічним і зональним особливостям вирощування сільськогосподарських культур з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов;

- відмова від виконання оранки; мінімізація основного обробітку ґрунту в напрямку зменшення кількості агротехнічних операцій та поєднання кількох операцій в одному технологічному процесі, що зумовлює скорочення часу обробітку посівних площ на 70–80 % та забезпечує економію виробничих витрат у середньому в п'ять разів, у тому числі витрати на добрива – на 30–40 %, паливно-мастильні матеріали

(ПММ) – на 60–70 %, придбання сільськогосподарської техніки – на 80–90 %;

- використання широкозахватної ґрунтообробної техніки, що передбачає подвоювання коліс, застосування шикопрофільних шин або гумово-металевих гусениць і дає змогу знизити рівень ущільнення ґрунту та витрати ПММ;

- зменшення глибини дії робочих органів сільськогосподарських машин на ґрунт і мульчування його поверхні соломою та іншими післяжнивними рештками; здійснення прямого посіву по післяжнивних рештках;

- застосування багаторівневого комплексу заходів боротьби з бур'янами та інтегрованих систем удобрення і захисту рослин (використання науково обґрунтованої системи сівозмін; посів сидеральних культур, що сприяють накопиченню в ґрунті азоту, збільшують інфільтрацію води, дозволяють скоротити обсяги використання гербіцидів, підвищують урожайність культур; точне внесення добрив під горизонт посіву; управління посівними нормами сільськогосподарських культур і шириною міжрядь) [5, 15, 18, 20, 22]

У цих умовах для сільськогосподарського виробництва будь-якого регіону України важливого значення набувають вітчизняні та іноземні інвестиції, які поєднують в собі фінансове забезпечення і техніко-технологічне оновлення сільськогосподарських виробників різних форм господарювання. Загальні тенденції інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою визначаються макроекономічними чинниками та особливостями інвестиційного процесу в сільському господарстві України.

У січні-червні 2018 року у сільському, лісовому та рибному господарстві за півріччя освоєно 26,9 млрд грн інвестицій, що на 9,8% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Про це повідомляє сайт Державної служби статистики України. Нагадаємо,

що Україна має суттєво збільшити приток інвестицій в економіку – приблизно \$20 млрд – аби досягти сталого економічного зростання на рівні 4-6% ВВП. Повідомляється, що інвестиції у сільське господарство складають 13% від інвестицій в економіку України. Загалом підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 206,9 млрд грн капітальних інвестицій, що на 26,5% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2017 року. У той же час слід зазначити, що за перше півріччя 2017 року інвестиції в аграрний сектор зросли на 40,6% [17].

Недостатність власних ресурсів, обмеження доступу до кредитних ресурсів банків та їхнє суттєве подорожчання призводять до посилення ролі держави в забезпеченні інвестицій. Один з аспектів втручання держави у процеси капіталовкладення пов'язаний з асигнуванням державного бюджету на капіталовкладення, за допомогою яких держава прагне певною мірою впливати на ринкову кон'юнктуру та економічне зростання, стан попиту й обсяги внутрішнього ринку. В ринково-розвинутих країнах капіталовкладення за рахунок коштів державного бюджету є важливим фактором суспільного відтворення, джерелом модернізації та розширення основного капіталу, засобом стимулювання його нагромадження.

На сьогоднішній день Україна перебуває на етапі подолання наслідків соціально-економічної кризи, яка ускладнила умови функціонування усіх секторів економіки. Подальший розвиток економіки країни об'єктивно потребує ефективного механізму державної підтримки, особлива роль в якому відводиться аграрному сектору, тому що саме ця галузь повинна стати флагманом у розвитку через достатню сировинну базу та пристосованість до цього виду виробництва.

Розглянемо детально програми та стратегії розвитку сільськогосподарської галузі, запропоновані міністерством аграрної політики та продовольства України: Стратегія розвитку аграрного сектора "3+5", Програма діяльності Уряду, Проект Державної цільової програми

розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Проекти Законів стосовно розвитку АПК, Презентації програм розвитку АПК, Інформація з виконання Програми діяльності КМУ та Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [13].

В сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки потребують подальшого і більш глибокого дослідження проблеми економічних взаємовідносин між складовими продуктових підкомплексів і, зокрема у сфері виробництва, реалізації та переробки насіння соняшнику, з урахуванням його народногосподарського значення, агробіологічних особливостей вирощування та сучасного стану трансформування відносин власності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Сільське господарство України відіграє вирішальну роль у національній економіці. Дійсно, сільське господарство є третім за значенням сектором української економіки з часткою валового внутрішнього продукту 10,5% у 2020 році.

Важливо зазначити, що Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції та відіграє вирішальну роль у постачанні насіння олійних культур та зерна на світовий ринок. Розглянувши виробництво насіння соняшнику за останні тридцять років, інтервал може бути поділяють на два періоди: період пострадянського розвитку, що тривав до 2000 р., який вирізнявся падінням валової виручки та її коливаннями через значний дефіцит матеріально-технічного забезпечення виробничих і фінансових ресурсів; період з 2000 р., який відзначається збільшенням обсягів виробництва, спрямованих на використання інтенсивних технологій вирощування, зокрема якісного насіння, добрив, пестицидів, техніки та обладнання тощо.

Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам для вирощування соняшнику його виробництво було поширене по всій країні. Проте продуктивність у різних регіонах різна через природно-кліматичні умови, тому в даній дослідницькій роботі регіони були розділені на три групи (тобто Степ, Лісостеп і Полісся) і детально розглянули кожен з них.

Результати показали, що у 2021 році агропідприємствами зони Степу зібрано 52% урожаю соняшнику, зони Лісостепу – 39%, зони Полісся – 9%. Вирощування соняшнику в нетрадиційних зонах, тобто центральних і північних регіонах, можна пояснити зміною клімату, де умови для вирощування соняшнику є більш прийнятними в минулому році порівняно з традиційними зонами (схід і південь), де можна було б спостерігати негативний вплив зміни клімату на врожайність і вміст олії в насінні.

Використовуючи факторний аналіз, можна зробити висновки, що загальне відхилення валового збору соняшнику від плану складає +2300 ц, план з

валового збору перевиконано на 645 ц, а в тому числі за рахунок перевиконання плану посіву валового збору на 300 ц, та за рахунок збільшення урожайності у плановому році, валовий збір збільшився на 345 ц. Тобто, підприємство перевиконало план з посівних площ, та фактично збільшило урожайність соняшнику.

Із проведеного аналізу ефективності виробництва соняшнику в господарстві ми бачимо, що економічна ефективність виробництва соняшнику в господарстві зменшується, тому є нагальна необхідність шукати шляхи до її підвищення.

Крім наявності землі, яка впливає на продуктивність, пестициди є ще одним важливим фактором для збільшення виробництва. Обидва фактори були враховані в регресійному аналізі. Отримані результати підтвердили тісний зв'язок між виробництвом насіння соняшнику та двома факторами – площею посівів соняшнику та використанням пестицидів. Ці два фактори відповідають за 95% виробництва насіння соняшнику.

Війна в Україні має негативні наслідки для сільського господарства, зокрема у рослинництві через окуповану територію, закритість або часткову роботу масложирових комбінатів, блокаду портів, відсутність можливості прогнозувати врожай тощо. Проте, згідно з прогнозом USDA, у 2022/2023 МР Україна стане третім у світі виробником насіння соняшнику після Євросоюзу. Це пов'язано з тим, що очікується різке зниження видобутку через виклики, які з'являються через військові дії в регіоні. Україна залишається третім виробником насіння соняшнику, олії та шроту серед світових виробників у 2022/2023 МР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник 2-ге вид. доп. і перероб]. К.: КНЕУ, 2002 р. 27 с.
2. Андрієнко А.Л. Андрієнко О.О., Семеняка І.М., Кернасюк Ю.В. Вплив технологічних та економічних факторів на ефективність вирощування соняшнику. Кіровоградський Інститут агропромислового виробництва УААН, 93 с.
3. Базилінська О.Я., О.В. Мініна. Мікроекономіка: [навч. посібник] К.: Центр навчальної літератури, 2004. 350 с.
4. Бахчиванжи Л.А., Дяченко Л.Е., Почколіна С.В. Сучасний стан та перспективи виробництва соняшника в Україні. Вісник соц.- екон. досл. – 2013. – №4(51). – С. 9-14.
5. Безгулий В.В., Козинець С.В. “Регіональна економіка України і світу”: [Посібник].К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – с. 17.
6. Боднар О. В. Функціонування механізму ціноутворення на продукцію рослинництва в умовах невизначеності та ризику). Економіка та управління сільським господарством; збірник наукових праць БНАУ, № 1 (119), 33-35..
7. Бойко С.М. Стан олійно-жирової галузі України, проблеми і перспективи розвитку. Вісник Державного агроекологічного університету. - 2003. - Вип. 1. - с. 281-285.
8. Гордійчук Д. 2022 Непрямими втратами агросектора від війни перевищують \$20 млрд (Непрямі збитки сільськогосподарського сектора після війни перевищує 20 дол мільярд), URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/22/688428/>
9. Бритвенко А.С. Економічний механізм скорочення втрат насіння соняшнику. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2014. №1(9). С. 145-149.

10. Голомша Н.І. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції України та Польщі на світовому аграрному ринку. Інноваційна економіка. - 2008. - № 3. - с. 82- 86.
11. Бухгалтерський облік : навч. посібник / Т.В. Давидюк, О.В. Манойленко, Т.І. Ломаченко, А.В. Резніченко. – Харків, Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 392 с.
12. Казанджі А.В. Управління виробничою та зовнішньоекономічною діяльністю підприємств олійно-жирового комплексу України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Одеса. 2020. 268 с.
13. State Statistics Service of Ukraine (Ukrstat), <http://www.ukrstat.gov.ua/>, Accessed on July 29, 2022.
14. Зубець, М., 2008, Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільського сподарства. Методичні рекомендації щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівоzmінах різних ґрунтово-кліматичних зон України. Українська академія аграрних наук, 48 с., <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0440555-08#Текст>,.
15. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. URL: <http://minagro.gov.ua/apk>
16. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: [монографія]. Ін-т економіки та прогнозування НАНУ. – Житомир: ДВНЗ "ДАУ", 2008. – с. 15.
17. Іванишин В. В. Економічна ефективність енергозберігання в ґрунтообробці та сівбі зернових і ріпаку. Економіка АПК. 2007. № 9. с. 28–33.
18. Іванова Н.А. Економічні взаємовідносини у сфері реалізації і переробки насіння соняшнику/ Економіка АПК. 2008. №5. с. 49-56.
17. У 2018 році інвестиції в АПК України зросли на 10%. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/9528-u->

2018-rotsi-investitsiyi-v-apk-ukrayini-zrosli-na-10.

19. Калінчик М.В. Методичні та практичні аспекти економічної оцінки ресурсозберігаючих технологій у сільському господарстві. Економіка АПК. 2007. № 11. с. 86–91.

20. Кісіль М. І. Інвестиційний процес в АПК України у період ринкової трансформації економіки (“Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК” у 4-х ч. – Ч. 3), [За ред. П. Т. Саблука]. К.: ІАЕ, 2001. 511 с.

21. Makarchuk, O., Kuts, T., 2022, Factors evaluation affecting sunflower oil prices in Ukraine, Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, Vol. 22(2), 481-488.

22. Кованець І.І., Свиноус І.В. Підвищення ефективності виробництва олійних культур в сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2003. № 6. С. 119-124

23. World Bank, 2022, The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37359>

24. Лопотан Л.В. Оптимізація концентрації витрат як чинник підвищення ефективності виробництва насіння соняшнику /Л. В. Лопотан //Електронне фахове видання "Ефективна економіка". – 2011. – №11.

25. Мармоза А. Т. Практикум зі статистики. К.: Кондор, 2005. 512 с.

26. Маслак О. Ринок соняшнику: втрачені надії. Пропозиція. 2009. №1. с. 11.

27. Пабат І.А. Невикористані резерви збільшення врожайності соняшнику в Степу // Хранение и переработка зерна. – 2001. – №5. – с. 34-35.

28. Пабат І.А. Нетрадиційні стабілізатори родючості ґрунту і їх вплив на продуктивність сівозмін Степу / Хранение и переработка зерна – 2004. – №7(61). – с. 19-21.
29. Пітик О.В. Виробництво соняшнику в фермерських господарствах Вінницької області. Економіка АПК, 2009. - №5. - с. 5.
30. Посівні площі основних сільськогосподарських культур за 2010-2019 роки. Супеагроном від 11.02.2020. URL: <https://superagronom.com/blog/657-posivni-ploschi-osnovnih-silskogospodarskih-kultur-za-2010-2019-roki>
31. Уланчук В. С. Напрями підвищення ефективності вирощування соняшнику. Економіка АПК.-2004.- №4.-с. 49-56.
32. Kuts, T., Makarchuk, O., 2020, Ukrainian Sunflower Market on the Background of EU and US Markets. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie - Problemy Rolnictwa Światowego, 20 (35) (3), 4-15.
33. Soare, E., Chiurciu, I.-A., 2018, Considerations concerning worldwide production and marketing of sunflower seeds, Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, Vol. 18(3), 421-427.
34. Соловійов І.О. Методологічні аспекти удосконалення організаційної структури управління сільськогосподарських підприємств / Соловійов І.О., Соловійов А.І. // Журнал Бізнес - навігатор 2010 №3 с. 104.
32. Тулуш Л.Д., Грищенко Д.Ю. Фіскальне регулювання розвитку ринку олійних культур України. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 63.
33. Турченко М.М. Практикум з менеджменту АПК. Методика оптимізації блоку структурних змінних організацій аграрного сектора: [навчальний посібник]. Випуск 1 – Харків.: ТОВ «СТАС», 2006. 150 с.
34. Турченко М.М. Стратегічна організаційно – економічна реструктуризація організацій аграрного сектора: [Монографія]. Харків.: ТОВ «ЕДЕНА», 2006. 537с.

35. Федоряка В.П., Л.А. Бахчиванжи, С.В. Почколіна Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні. Вісник соц.- екон. досл. 2011. №41(2). – С.139-144.

35. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук, Б.В. Андрущенко. Економіка АПК. 2009. №9. с. 79-83.

36. Формування і функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / [За ред. П.Т. Саблука]. К.: ІАЕ, 2000. 556 с.

37. Ціна на сільськогосподарську продукцію в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://www.apk-inform.com/pricedata.php> стр.11

38. Шайко О.Г., С.М. Концеба. Шляхи підвищення ефективності виробництва олійних культур на регіональному рівні. Економіка АПК. 2013. № 5. С. 31-37.

38. Рожко В. 2021, Урожай соняшнику в Україні: праці 2020 р. та позитивні перспективи 2021 р. Урожай соняшнику в Україні: труднощі у 2020 році та позитивні перспективи у 2021 році. URL: <https://www.apkinform.com/uk/exclusive/topic/1519449>,

39. Шинкаренко В.Г., О.М. Криворучко Сучасне розуміння і оцінювання якості менеджменту організації. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 грудня 2007 р. Ч.2. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2007. с. 146-148.

40. Яковенко В.П., Білоусько Я.К., Підлісецький Г.М., Товстопят В.Л. та ін.; [За ред Г.М. Підлісецького]. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення. К.: ННЦ "ІАЕ", 2005. с. 158-159.

41. Десять складових успішного вирощування соняшника [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://superagronom.com/>

42. Михайлов Є., Голубєвський Я., Кюрчев С., Гуцол Т., Колодій О., Нурек Т., Гловацкі Ш., Задосна Н., Верховланцева В., Паляничка Н., Кучер О. Економічна та технічна ефективність переробки насіння соняшнику, 2020. Монографія. Варшава. 158, DOI:10.22630/SGGW.WE.9788375839340

43. Rotaru, G., Nastase, M., 2014, Analysis of sunflower production, at macro and microeconomic level, https://mpr.ub.unimuenchen.de/61736/1/MPRA_paper_61736.pdf.

44. Семенда Д. К., Семенда О. Вс., Семенда О. В. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку технічних культур в Україні. Агросвіт №6, 2019 ст. 65-74.

45. Капінос Г.І. Організація та планування виробництва Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навч. метод. посіб. для самост. вивч. дисц. –К.: КНЕУ, 2006 –272 с.

46. Падерін І.Д. Наукові та практичні аспекти підвищення економічної ефективності сучасного підприємства. Вісник Академії економічних наук України. – 2003. – № 1. – С. 89-95.

47. Кучеренко С.Ю. Організаційно-економічні засади ефективного виробництва соняшнику в Україні. *Економічний вісник університету*. Випуск № 24/1. 2015. с. 45-50.

48. Динамічна інфографіка урожайності пізніх культур за 2016-2019 роки. Супеагроном від 10.12.2019. URL: https://public.tableau.com/views/-2019_15756273283780/02?:display_count=y&publish=yes&:toolbar=n&:origi=rigin=viz_share_link&:showVizHome=no

49. Ткачук В. В. Проблеми технології процесу управління в сучасних умовах господарювання. Зб. наук. пр. ПДАТУ. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 15. С.255-257.

50. WDC-Ukraine, 2004, Ukraine: Agricultural Overview, <http://wdc.org.ua/uk/node/29>, Accessed on July 22, 2022.

51. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (Minagro), <https://minagro.gov.ua/en>, Accessed on August 2, 2022.

52. Чехов С.А., Чехова І.В., 2018, Оцінка ефективності виробництва соняшника в Україні (Оцінка ефективності виробництва соняшнику в Україні). Економічний простір, №136, 119-130.

53. Шпичак О. М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. 2012. Економіка аграрної промисловості, № 8, 3-10.

54. Oksana Makarchuk, Tetyana Kuts Features of regional production of sunflower seeds in the period 1990-2021 in Ukraine. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development Vol. 22, Issue 4, 2022. https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_4/Art42.pdf

55. Як оптимізувати виробничі процеси в олійно-жировій промисловості. URL: <https://sobitie.com.ua/reklama/yak-optymizuvaty-vyrobnychi-proczesy-v-olijno-zhyrovij-promyslovosti-289588/>

56. Adeleke, BS; Babalola, O. O. Oilseed sunflower (*Helianthus annuus*) as a food source: Nutritional and health benefits. Food science. Inside 2020, 8, 4666–4684.

57. Хоменко І.Ю., Чумачок Л.О. Стратегічне бізнес-планування як критичний елемент успішної оцінки ефективності підприємства. Управління розвитком соціально-економічних систем: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч.1.2024. С. 378-380.